

**LIETUVOS RESPUBLIKOS VAIKO TEISIŲ
APSAUGOS KONTROLIERIAUS ĮSTAIGOS VEIKLOS
ATASKAITA**

2004 01 01 – 2004 12 31

TURINYS

I. ĮVADAS.....	3 psl.
II. TYRIMAI DĖL VAIKO TEISIŲ IR JO TEISĖTŲ INTERESŲ PAŽEIDIMO.....	10 psl.
III. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS 2004 METŲ VEIKLOS APŽVALGA.....	22 psl.
IV. VIEŠOJI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLA.....	39 psl.
V. TARPTAUTINĖ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLA.....	51 psl.
VI. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	58 psl.

I. ĮVADAS

Rašytoja Bitė Vilimaitė viename interviu, tarsi nusakydama vaikystės prasmingumą tolesniam žmogaus gyvenimui, yra pasakiusi, - „Vaikystėje užprogramuojamas visas tolesnis žmogaus gyvenimas: ar tu, žmogau, mylėsi, ar tave mylės, ar tu veršies į mokslus, ar tik rūpinsiesi savo saugiu gyvenimu, ar tu pulsį į gyvenimo verpetą, ar pasiduosį srovės tėkmei. Ar tave kas nors šauks nuo kranto grįžti, ar tu norėsi grįžti...“.

Neabejotina, vaikystė yra gražiausias ir dažnai geriausias žmogaus gyvenimo laikotarpis. Ji kupina emocijų, ieškojimų ir atradimų, neužmirštamų minučių ir įspūdžių. Vaiko raidos ir ugdymo specialistai vienbalsiai sutaria, jog tai labiausiai vertinamas ir didžiausią įtaką žmogaus asmenybės formavimuisi turintis gyvenimo tarpsnis. Kaip tik šiame etape visi mes, kaip mums ir sako Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencija, turime užtikrinti ir garantuoti vaikui įmanomai geriausią gyvenimo pradžia, efektyvią apsaugą, globą, palaikymą ir supratimą. Turime sutelktai siekti, kad vaiko, labiausiai pažeidžiamo visuomenės nario, teisėms ir teisėtiems interesams užtikrinti, būtų skiriamas ypatingas dėmesys, rūpestis bei išteklių. Nes vaikas, esantis bet kurios bendruomenės pagrindas ir neabejotinai pačių mūsų, o tai reiškia ir visos tautos ateities garantas, tačiau, tuo pačiu ir silpniausias, mažiausiai apsaugotas visuomenės santykių dalyvis, turi turėti tokias pat galimybes ir teises, kokias turi suaugę žmonės, galintys patys savarankiškai ir efektyviai pasirūpinti savo teisėtų interesų gynimu.

Vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga yra visuotinė būtinybė, be kurios neįmanomas vaikų išlikimas ir raida. Vaiko amžiaus tarpsnių ypatumai, negebėjimas savęs apginti, specifinė vaiko padėtis šeimoje ir visuomenėje, įvairūs šalies socialiniai, ekonominiai, teisiniai faktoriai nulemia tai, kad rūpinantis bendra žmogaus teisių ir laisvių apsauga, vaikų, kaip vienai iš labiausiai pažeidžiamų socialinių grupių teisių apsaugai, privalome skirti ypatingą dėmesį. Juolab, kad Lietuvos vaikų gerovei tiesioginę negatyvią įtaką turi dažnai dar nepalanki socialinė ir ekonominė šalies ir atskirų šeimų situacija, sąlygota pereinamojo laikotarpio išsuktos ekonominės, socialinės, tuo pačiu ir moralinės šeimų disfunkcijos. Deja, ir šiandieną dar matyti, kad daugelio vaikų šeimų, ypač gyvenančių kaimuose, mažose gyvenvietėse ir pan. neaplenkia ekonominiai nepritekliai, sukeltys naujas vaikų nepriežiūros problemas, savo ruožtu nulemiančias išaugusį nusikaltimų, smurto, prievartos, išnaudojimo ir diskriminacijos prieš vaikus atvejų skaičių.

Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų pasaulio valstybių, vaiko teisės ir jo teisėti interesai, jų prioritetiškumas bendrų vertybių skalėje, kaip ir vaiko gerovės užtikrinimo mechanizmas yra įtvirtintas ir nacionaliniu ir tarptautiniu lygiu. Platus ratas, visuomenės teisinių santykių, nuo viešo

administravimo iki santykių šeimoje, reglamentuotas Lietuvos Respublikos įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais, taip pat Europos Sąjungos teisės aktais, tarptautinėmis sutartimis bei susitarimais. Sudaryta nemažai teisinių prielaidų realizuoti nuo pat veiklos pradžios vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus puoselėjamas ir propaguojamas vertybes: pagarbą vaikui ir jo nuomonei; vaikų – lygiateisių visuomenės narių, turinčių lygias teises ir pareigas, nepriklausomai nuo jų padėties ir situacijos, pripažinimą; imperatyvų geriausių vaiko interesų prioriteto užtikrinimą kiekviename valstybės ir visuomenės raidos etape; valstybės politikos ir galimybių orientavimą vaiko gerovei užtikrinti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus (ombudsmeno) veiklos tikslas yra visų vaikų galimybė naudotis visomis Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose nustatytais teisėmis. Antai Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetas, pagal Vaiko teisių konvenciją, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui įvardija pagrindinius uždavinius: a) kelti viešumon bet kokius vaikų diskriminacijos atvejus ir siūlyti, kaip juos pašalinti, nes visi vaikai turi vienodas teises, neatsižvelgiant į jų rasę, odos spalvą, lytį, kalbą, religiją, nuomonę, etinę ir socialinę kilmę, neįgalumą, turtinę padėtį ir pan. Visų vaikų teisės turi būti visapusiškai pripažintos ir įgyvendintos; b) siekti, kad visų lygių valstybės ir savivaldybių institucijos, kitos viešos ir privačios organizacijos, kiti fiziniai ir juridiniai asmenys tinkamai atsižvelgtų į vaiko interesų pirmenybės principą, nes visi sprendimai, susiję su vaikais, turi būti orientuoti į tai, kas geriausia vaikui. Propaguojant šį principą taip, kaip jį apibrėžia Vaiko teisių konvencija, kai yra įmanoma, privalu remtis vaikų nuomone; c) siekti, kad valstybė galėtų geriausiai užtikrinti tiek atskiro vaiko, tiek bendrai visų vaikų teisę gyventi ir vystytis sveikai, tinkamai integruotis į socialinę aplinką, nes kiekvienas vaikas turi prigimtine teisę į gyvenimą, išgyvenimą ir galimybę vystytis kaip galima geriau. Kontrolieriui privalu skatinti vaikų teisių apsaugos politikos formavimą, formuoti kokybiškai naują požiūrį į vaikams teikiamas paslaugas visame jų spektre; d) visada kalbėti visų vaikų vardu, užtikrinti, kad vaikų balsas bus išgirstas, skatinti visuomenės ir valstybės institucijų pagarbą vaikų nuomonei bei raginti pačius vaikus aktyviai atstovauti savo interesus, nes vaikas turi teisę išsakyti savo nuomonę tais klausimais, kurie jam turi įtakos, ir jis turi būti išklausytas.

Tuo tarpu nacionaliniai teisės aktai konkretizuoja vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos sritį: a) tirti asmenų skundus bei atlikti tyrimus savo iniciatyva dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo; b) vykdyti vaiko teisių apsaugos srities nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų įgyvendinimo kontrolę; c) vykdyti institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūrą ir

kontrolę; d) siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti įstatymais ir kitais teisės aktais nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje; e) teikti informaciją visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje. Pabrėžtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje gali vadovautis ne tik teisės normomis bei teisės principais, bet ir visuomenės moralės principais, tradicijų suformuotomis šeiminiėmis vertybėmis ir panašiai.

Iš esmės, vadovaujantis išsakytu, vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra vaiko teisių laikymosi priežiūrą ir kontrolę atliekantis pareigūnas, stebintis, vertinantis visų pirma bendrą Lietuvos vaikų situaciją, padėti, gerovę ir teikiantis siūlymus jai efektyvinti, tačiau individualaus skundo nagrinėjimo atveju vertinantis ir konkretaus vaiko (šeimos) situaciją. Tačiau neretas atvejis, kai dėl funkcinų ar infrastruktūrinių vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos trūkumų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus kompetencijos sritis nepagrįstai išplečiama. Vadovaujantis ne tiek teisės aktais nustatytais veiklos gairėmis, o daugiau intuicija ar nuojauta, priskiriant jam socialinę, psichologinę ar net materialinę pagalbą teikiančios tarnybos funkcijas, t.y. tas funkcijas, kurias privalu laiku ir tinkamai atlikti savivaldybės vaiko teisių apsaugos tarnybai, teritorinei policijos įstaigai, antstoliams. Todėl kartais, vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas kuo greičiau padėti vaikui ir ištaisyti kitų darbo broką, panašias funkcijas atlieka, nors tai nėra vaiko teisių apsaugos kontrolieriui keliamas uždavinys ar jo misija. Kad ir kaip norėtusi padėti kiekvienam vaikui, ir padėti tuojau pat, vis tik reikia pripažinti, kad kontrolierius negali iškreipti savo paskirties, dubliuoti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, socialinę psichologinę pagalbą teikiančių ar teisėsaugos institucijų funkcijų. Svarbiausia vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla – stebėti ir kontroliuoti, kaip valstybė ir visuomenė įgyvendina savo įsipareigojimus vaikams, atkreipti dėmesį į vaiko interesų užtikrinimo svarbą, siūlyti priemones ir būdus efektyviai vaiko apsaugai užtikrinti, pašalinti vaiko teisių pažeidimus lemiančias priežastis. Taip, vaiko ombudsmeno paskirtį nusako Europos vaikų ombudsmenų tinklo patvirtinti standartai, būtent tokia veikla užsiima kitų Europos šalių vaikų ombudsmenai.

Paminėtini pagrindiniai veiklos, kuria vaiko teisių apsaugos kontrolierius siekia tinkamo ir efektyvaus jam patikėtos misijos, uždavinių realizavimo, aspektai:

☞ **Nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus, laikymosi priežiūra**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius atlieka rašytinių asmenų skundų dėl galimų ir esamų vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimų tyrimą; pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymių ir manydamas, kad pateikta informacija ar pastebėti požymiai yra teisingi, pradeda tyrimą dėl galimo vaiko teisių ir jo įstatymais saugomų interesų pažeidimo savo iniciatyva;

veda įstaigoje gaunamų asmenų kreipimūsi žodžiu atskirą apskaitą ir, esant pagrindui, atlieka tyrimą dėl juose nurodytų aplinkybių, susijusių su vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimu; analizuoja įstaigos elektroniniu paštu (vaikams@lrs.lt) gaunamus asmenų kreipimusis, susijusius su vaiko teisių įgyvendinimu; priima asmenis besikreipiančius vaiko teisių apsaugos klausimais; palaiko nuolatinius ryšius ir keičiasi informacija vaiko teisių užtikrinimo klausimais su visomis savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis bei jų teritorijose veikiančiomis, su vaiko teisių apsauga susijusiomis, organizacijomis ir panašiai.

☞ **Institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklos, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai, priežiūra ir kontrolė**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius bei įstaigos darbuotojai vyksta į planines (poreikį apsprendžia konkrečių skundų tyrimai) bei neplanines (poreikį apsprendžia įstaigoje gauti ar žiniasklaidos išplatinti pranešimai dėl vaiko teisių pažeidimų) komandiruotes į savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybas, visų profilių ir įvairaus pavaldumo vaikų globos (rūpybos) ir ugdymo įstaigas, seniūnijas, šeimas, globėjų (rūpintojų) šeimas bei šeimynas, priešmokyklinio, ikimokyklinio ugdymo ir mokymo įstaigas, specialiąsias auklėjimo įstaigas, vaikų sveikatinimo ir laisvalaikio organizavimo įstaigas bei kt.; turėdamas informacijos apie galimus vaiko teisių pažeidimus dėl atitinkamų institucijų, įstaigų ar organizacijų darbuotojų neveikimo ar netinkamo pareigų (priskirtų funkcijų) atlikimo, šiuos asmenis kviečia atvykti į įstaigą pateikti paaiškinimus, atlieka minėtų institucijų veiklos analizę ir panašiai.

☞ **Pasiūlymų nacionalinės teisės sistemos derinimui su Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos nuostatomis bei pasiūlymų, kaip vaiko teisių apsaugą Lietuvoje padaryti veiksmingesnę, teikimas**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius teikia išvadas, įvertinimus, pastabas, nuomonę ir pasiūlymus Lietuvos Respublikos Seime, Vyriausybėje, atskirų valdymo sričių ministerijose svarstomiems teisės aktų projektams; savo iniciatyva, atsižvelgdamas į atliktus tyrimus, rengtus atskirų sričių problematikos apibendrinimus siūlo teisėkūros iniciatyvos teisę turinčioms institucijoms tobulinti galiojančius teisės aktus; vadovaudamasis praktinės ir teorinės veiklos analize pats rengia konkrečių teisės aktų pakeitimo projektus; dalyvauja įstatymų leidžiamosios ir vykdomosios valdžios sudarytų darbo grupių veikloje ir pats inicijuoja darbo grupes probleminiams klausimams spręsti, teisės aktams, susijusiems su vaiko teisių apsauga tobulinti; teikdamas įstaigos praėjusių kalendorinių veiklos metų ataskaitas Lietuvos Respublikos Seimui, įvertina

problemiškiausias sritis vaiko teisių apsaugos įgyvendinime ir pateikia konkrečius siūlymus vaiko padėčiai šalyje gerinti ir kita.

☞ **Informacijos visuomenei apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą Lietuvoje teikimas**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius užtikrina JT Vaiko teisių konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo, kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą, nuostatų kryptingą sklaidą, siekia visuminio, principo, jog svarbiausia yra vaikas ir jo interesai, įgyvendinimo, aktyviai dalyvaudamas žiniasklaidos priemonių (televizijos, radijo, spaudos) rengiamose su vaiko teisių apsauga susijusiose diskusijose, glaudžiai bendradarbiaudamas su regionine spauda, atskiromis bendruomenėmis; publikuoja oficialią vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus poziciją konkrečių atvejų, atliktų tyrimų komentarus, nuomonę, vaiko teisių įgyvendinimo klausimais; viešai skelbia įstaigos kalendorinių veiklos metų ataskaitas; įstaigos interneto svetainėje skelbia informaciją apie pagrindinius darbus, numatomas veiklos sritis, taip pat konferencijose, seminaruose ir kituose renginiuose skaitytus pranešimus vaiko teisių įgyvendinimo klausimais; skelbia įstaigos interneto svetainėje problemines temas (klausimus), į diskusijas įtraukdamas visuomenę bei pačius vaikus ir panašiai.

☞ **Bendradarbiavimas keičiantis patirtimi su vaiko teisių apsaugos institucijų darbuotojais, vaiko teisių apsaugos specialistais, su šia sritimi susijusių specialybių studentais**

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius ir įstaigos darbuotojai dalyvauja įvairių valstybės ir savivaldybių institucijų, nevyriausybinių organizacijų rengiamuose seminaruose, konferencijose, forumuose, diskusijose, pasitarimuose, darbo grupėse vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais; organizuoja su vaiko teisėmis susijusių įstaigų ir organizacijų susitikimus įstaigoje, aktyviai dalyvauja rengiant ir perteikiant informacinę, metodinę medžiagą vaiko teisių apsaugos srities, švietimo įstaigų, visuomenės informavimo priemonių darbuotojų ir pan. kvalifikacijos kėlimo programose; teikia informacinę paramą ir konsultuoja vaiko teisių klausimais rašančius šalies aukštųjų mokyklų studentus ir kita.

☞ **Bendradarbiavimas su vaiko teisių apsaugos srityje dirbančiomis nevyriausybiniomis organizacijomis**

Atsižvelgdamas į tai, kad daugelis vaiko teisių apsaugos srityje veikiančių nevyriausybinių organizacijų turi ilgametę ir įvairiapusę darbo su vaikais patirtį, vertindamas jų turimą pasitikėjimą visuomenėje bei pačių vaikų palankius atsiliepimus, jų kompetencijos įvertinimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierius savo veikloje glaudžiai bendradarbiauja su šios srities nevyriausybiniomis organizacijomis. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius įstaigoje organizuoja nevyriausybinių

organizacijų vadovų ir specialistų pasitarimus, diskusijas, susitikimus bendrais veiklos klausimais, o taip pat atitinkamos srities vaiko teisių apsaugos problematikos aptarimus. Asmeniškai dalyvauja, ar deleguoja įstaigos darbuotojus į nevyriausybinių organizacijų renginius vaiko teisių apsaugos klausimais, partnerystės pagrindais bendradarbiauja ir remia šių organizacijų iniciatyvas, skirtas vaiko gerovei užtikrinti.

☞ Bendradarbiavimas su tarptautinėmis žmogaus ir vaiko teisių gynimo institucijomis bei organizacijomis

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius nuo 2001 metų yra tikrasis Europos vaikų ombudsmenų tinklo (ENOC) narys, nuo 2003 metų vasario mėnesio vaiko teisių apsaugos kontrolierius yra Tarptautinio Šypsenos Ordino asociacijos tarybos narys.

Perimant užsienio valstybių gerąją patirtį vaiko teisių apsaugos srityje, reikšmingas ataskaitiniu laikotarpiu vykęs vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus bendradarbiavimas ir susitikimai su Jungtinių Tautų Vaikų Fondo UNICEF Lietuvos nacionaliniu komitetu, tarptautinės organizacijos „Gelbėkit vaikus/Save the Children Lithuania“ ekspertais, Jungtinių Tautų vystymo programos Lietuvoje (UNDP) ekspertais, Europos ombudsmenu ir jo institucijos darbuotojais, Latvijos Respublikos Žmogaus teisių įstaigos direktoriumi ir šios įstaigos Vaiko teisių apsaugos skyriaus specialistais.

☞ Darbas su vaikais ir vaikų visuomeninėmis organizacijomis.

Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius įgyvendino du efektyviai vaiko teisių apsaugai bei smurto prieš vaikus prevencijai svarbius projektus:

a) projektas „Draugiškiausias vasaros vaikas“, vykdytas kartu su Lietuvos nacionalinės televizijos muzikine – pramogine laida vaikams „TeleBimbam“. Tikslas – alternatyva smurto problemai, parodyti vaikams kitą, gerąją gyvenimo pusę, sakančią kad nėra viskas labai blogai – skatinti vaikų nuoširdumą ir geranoriškumą, pagarbą ir dėmesį vienas kitam, norą ištiesti pagalbos ranką ar būti šalia sunkioje situacijoje, taip pat paskelbti nominaciją „Draugiškiausias vasaros vaikas“ ir tiesioginiame televizijos eteryje apdovanoti nugalėtojus;

b) projektas „Kuriame saugią mokyklą“, įgyvendinamas bendradarbiaujant su Vilniaus miesto Vyriausiojo policijos komisariato Viešosios policijos Viešosios tvarkos tarnybos Prevencijos skyriumi bei Vilniaus miesto savivaldybės administracijos Kultūros, švietimo ir Sporto departamento Švietimo skyriumi. Projektas skirtas vienai didžiausių Vilniaus miesto mokyklų bendruomenių problemų – smurto, prievartos, tyčiojimosi ir persekiojimo mokymo įstaigose mastui įvertinti, šio reiškinio prevencijai užtikrinti. Tikslas – išsiaiškinti mokinių saugumo lygį mokykloje, mokyklos

prieigose bei už jos ribų ir nustatius vaikų saugumo problemas pasiūlyti būdus joms spręsti, į sprendimą įtraukiant konkrečios mokyklos bendruomenės narius – moksleivius, jų tėvus, pedagogus.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius didelį dėmesį savo veikloje skiria tiesioginiam bendravimui su vaikais. Lankydamasis vaikų globos (rūpybos), ugdymo įstaigose, šeimose ir šeimynose, vaiko teisių apsaugos kontrolierius visada betarpiškai diskutuoja su vaikais, išklauso jų nuomones, pasiūlymus. Šiose įstaigose platinami ataskaitiniu laikotarpiu atnaujinti įstaigos lankstinukai, kuriuose aiškinama kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarka, būdai ir kt. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius vertina ir skatina visuomeninių vaikų organizacijų veiklą, todėl šiuo metu su Moksleivių sąjunga baigiamas derinti Konsultacinės vaikų tarybos prie Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos įkūrimo klausimas.

Įvertinus nacionalinių ir tarptautinių teisės aktų nubrėžtas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos gaires matyti, kad svarbiausia šio pareigūno misija yra nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose įtvirtintų vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, priežiūra, kontrolė ir propagavimas, naudojant visas įmanomas ir veiksmingiausias priemones bei pačių vaikų politinės valdžios ir įtakos neturėjimo kompensavimas valstybės gyvenime.

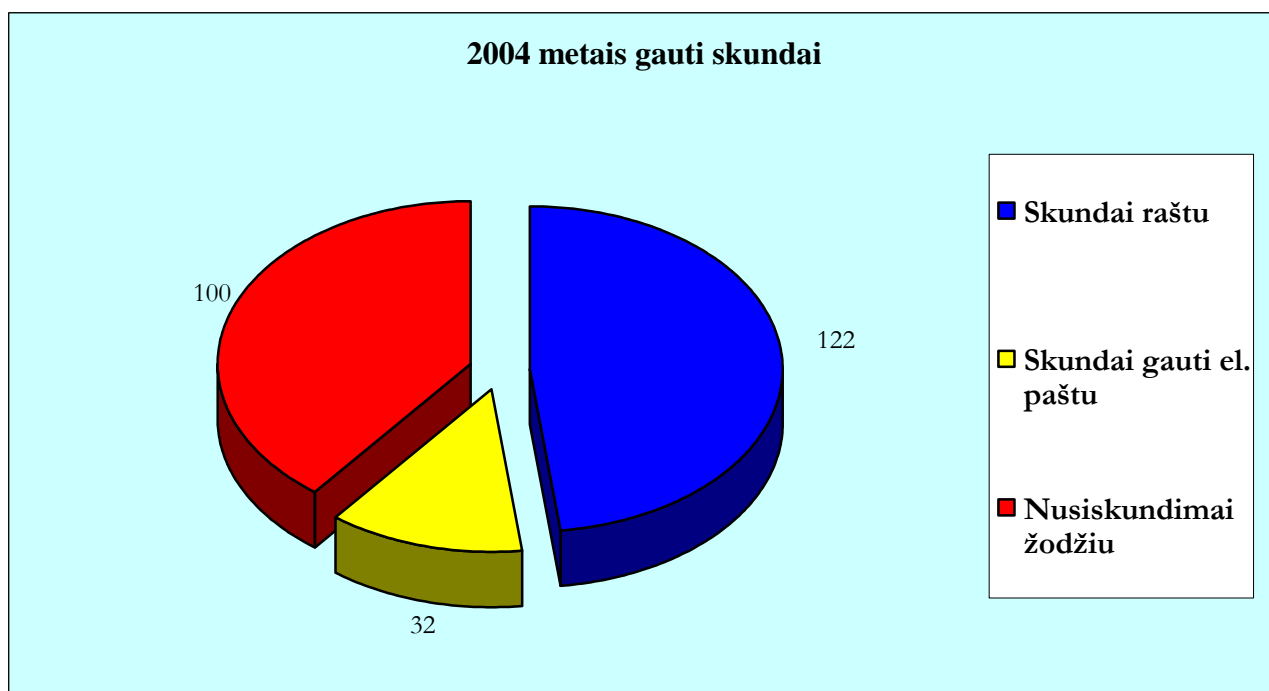
Pastebėtina, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, nevyriausybinių vaiko teisių apsaugos organizacijų, tarptautinių su vaiko teisių organizacijų, užsienio valstybių giminingų institucijų, o ir pačių vaikų nuomone, įsteigus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, suaktyvėjo vykdomosios valdžios veikla, - pradėta intensyviau kurti vaiko gerovės srities teisės aktus, strategijas ir konkrečias programas skirtas vaiko teisių apsaugai efektyvinti, visaverčiam vaiko gyvenimui užtikrinti. Daugiau organizuojama vaiko apsaugai skirtų viešųjų informacinių kampanijų, socialinių projektų. Svarbu, kad kuriami nauji bei tobulinami galiojantys teisės aktai jau pradėti vertinti ir vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo aspektu. Aktyvėja ir pačių gyventojų domėjimasis vaiko teisėmis, gilėja visuomenės ir su vaikais dirbančių asmenų žinios šioje srityje. Džiugu, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga užsienio ekspertų (UNICEF, ENOC) yra rekomenduojama kitoms šalims, kaip pažangi bei kokybiškos veiklos patirtį galinti perduoti institucija.

II. TYRIMAI DĖL VAIKŲ TEISIŲ IR JO TEISĖTŲ INTERESŲ PAŽEIDIMO

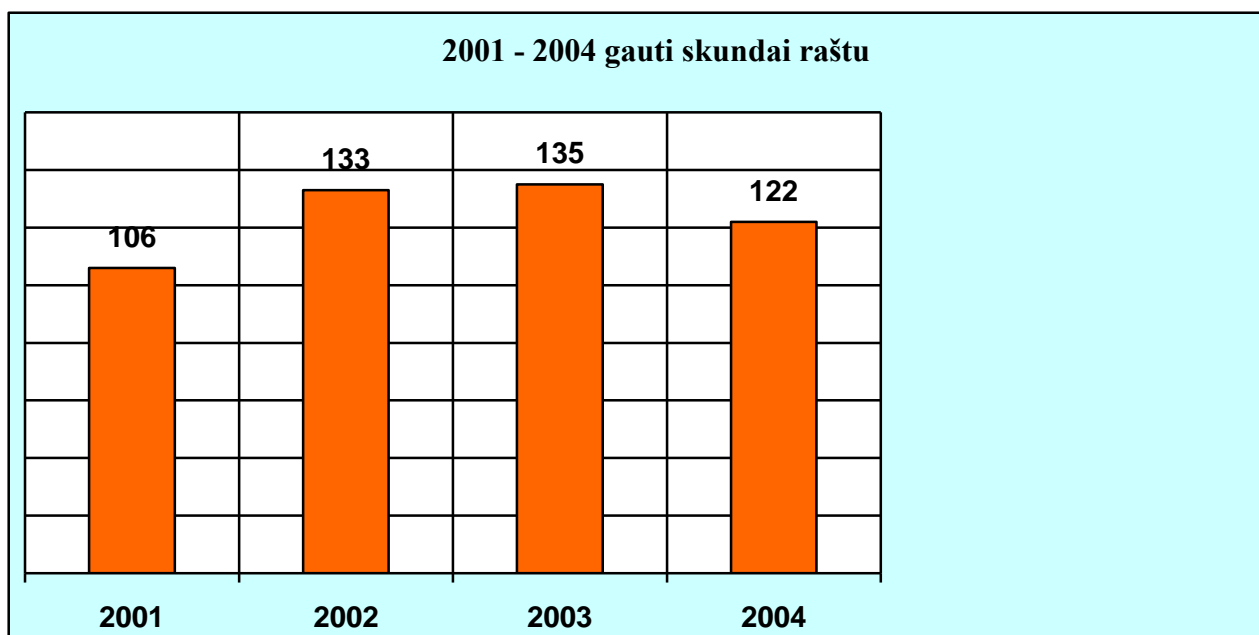
Viena iš svarbiausių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijų yra asmenų skundų dėl valstybės ir savivaldybių institucijų ar įstaigų ir jų pareigūnų, nevalstybinių institucijų bei kitų fizinių ir juridinių asmenų veiksmų ar neveikimo, dėl kurių pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo V skirsnyje „Kreipimosi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių tvarka ir skundų tyrimas“ nustatyta skundų priėmimo tvarka, skundų pateikimo ir ištyrimo terminai, reglamentuojamas skundo turinys bei skundų tyrimo eiga, numatyta, kokius sprendimus kontrolierius yra įgaliotas priimti. Taip pat nustatyti atsisakymo nagrinėti skundą pagrindai bei skundo tyrimo rezultatų informinimas.

Atkreiptinas dėmesys, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas suteikia teisę kreiptis (raštu, žodžiu, asmeniškai atvykus ir pan.) į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kiekvienam asmeniui, turinčiam informacijos apie esamą ar galimą vaiko teisių ar jo įstatymais saugomų interesų pažeidimą, o vaiko kreipimosi atveju numato specialią supaprastintą procedūrą. Todėl, kai į vaiko teisių apsaugos kontrolierių raštu kreipiasi pats vaikas, jo kreipimuisi netaikomi įstatymu nustatyti reikalavimai skundo turiniui. Pagal 20 įstatymo straipsnį skundas vaiko teisių apsaugos kontrolieriui pateikiamas raštu arba žodžiu, registruojamas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje ir pradedamas jo tyrimas. Bendra taisyklė – anoniminiai skundai nenagrinėjami, jeigu vaiko teisių apsaugos kontrolierius nenusprendžia kitaip. Objektyviam tyrimui labai svarbu, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatos numato galimybę, jei to prašo pareiškėjas, jo pavardės ir vardo tolesniame skundo tyrime neskelbti.

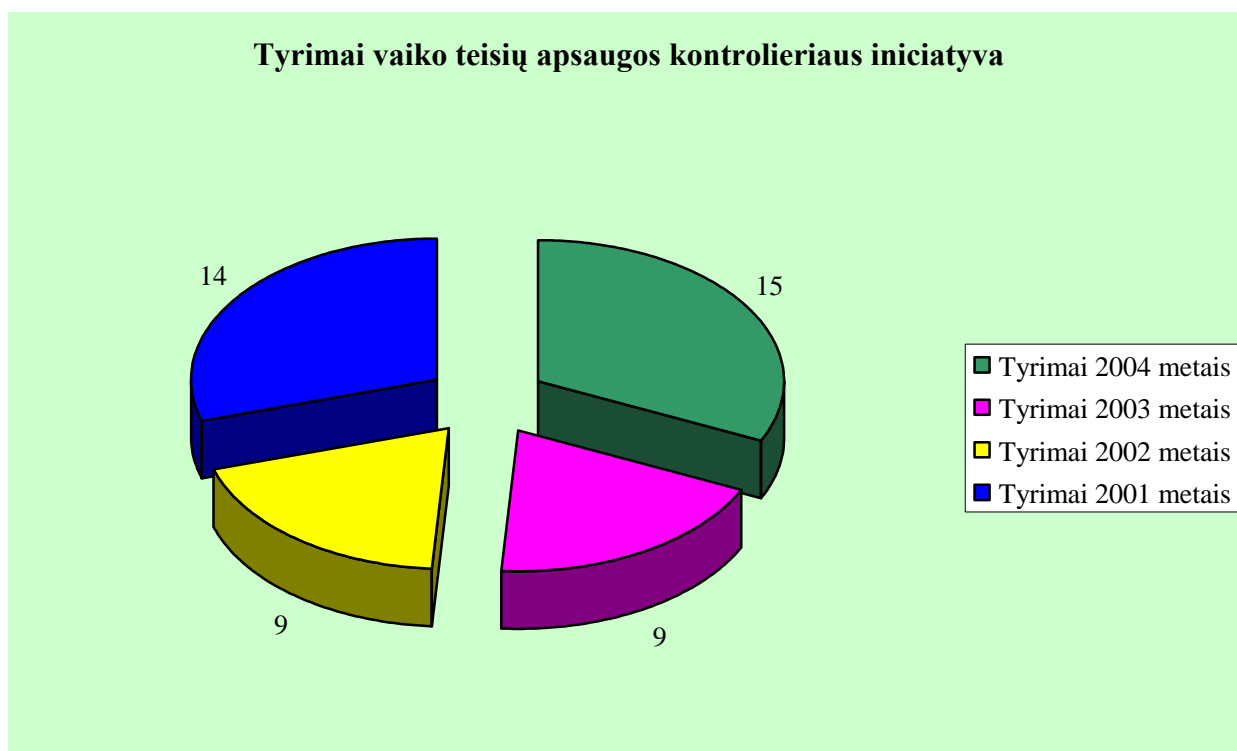
Per atsiskaitomąjį laikotarpį (2004 01 01 – 2004 12 31) Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga gavo **122 skundus** raštu dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimo. Nemaža dalis skundų buvo gauta į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipiantis **elektroniniu paštu** – **32**. Per minėtą laikotarpį gauta **apie 100 nusiskundimų žodžiu** (telefonu, pokalbių, susitikimų metu).

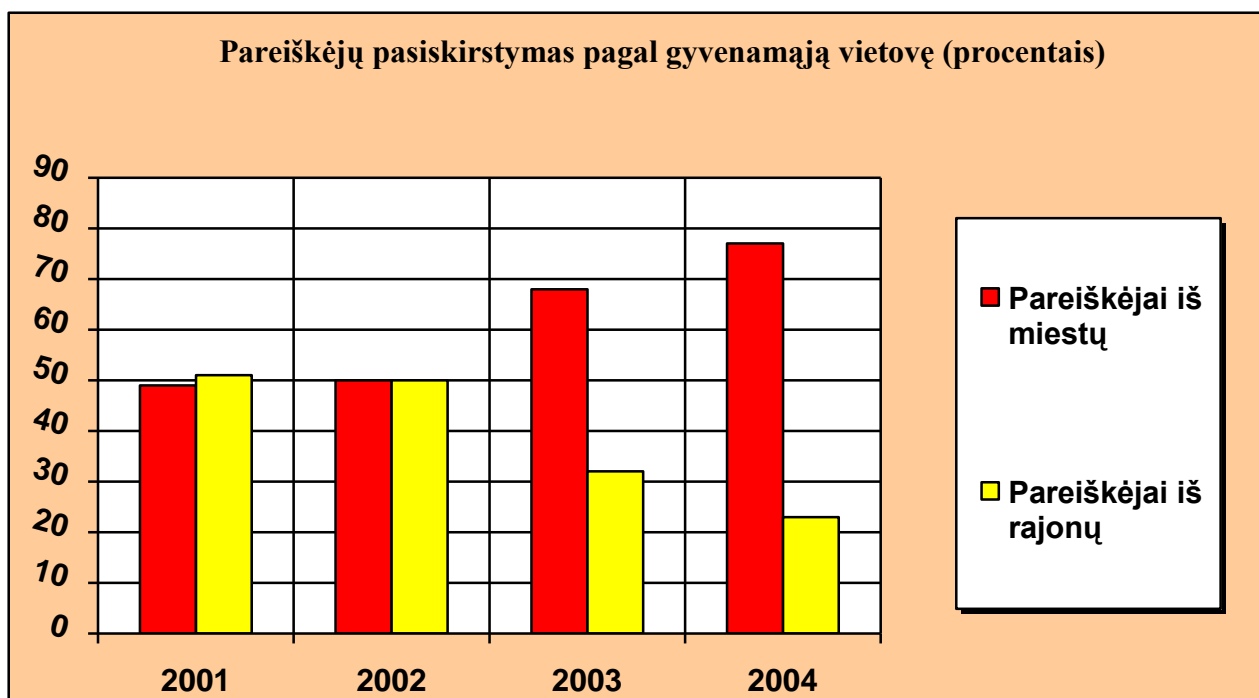
Lyginant ataskaitinių metų duomenis su pastarųjų trejų metų duomenimis pastebėta, kad raštu gaunamų skundų skaičius nežymiai sumažėjo. Darytina prielaida, kad visuomenė yra daugiau informuota apie institucijų, veikiančių vaiko teisių apsaugos srityje, sistemą ir naudojami jų teikiamomis paslaugomis, pagalba. Kitą vertus, pastebėtina, kad modernėjant visuomenei, modernėja ir jos narių naudojamos komunikavimo priemonės. Vis daugiau, kaip ir matyti iš pateikimo grafiko, kreipimusi dėl esamų ar galimų vaiko teisių pažeidimų, vaiko teisių apsaugos kontrolierius sulaukia įstaigos elektroniniu paštu. Ši aplinkybė vertintina teigiamai ir pozityviai, nes daugeliu atvejų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui sudaroma galimybė itin operatyviai reaguoti į pareiškėjams rūpimas problemas.

Remdamasis privačių asmenų nurodomomis aplinkybėmis, visuomenės informavimo priemonių viešai paskelbta informacija apie vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus ir pasinaudodamas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 20 straipsnyje aptarta galimybe, t.y. vaiko teisių apsaugos kontrolierius gavęs skundą žodžiu ar pastebėjęs vaiko teisių ar jo teisėtų interesų pažeidimo požymius ir manydamas, kad patiekta informacija ar pastebėti požymiai yra teisingi, gali pradėti tyrimą savo iniciatyva, atsiskaitomuoju laikotarpiu vaiko teisių apsaugos **kontrolierius savo iniciatyva pradėjo 15 tyrimų** dėl galimų vaikų teisių ar jų teisėtų interesų pažeidimo.

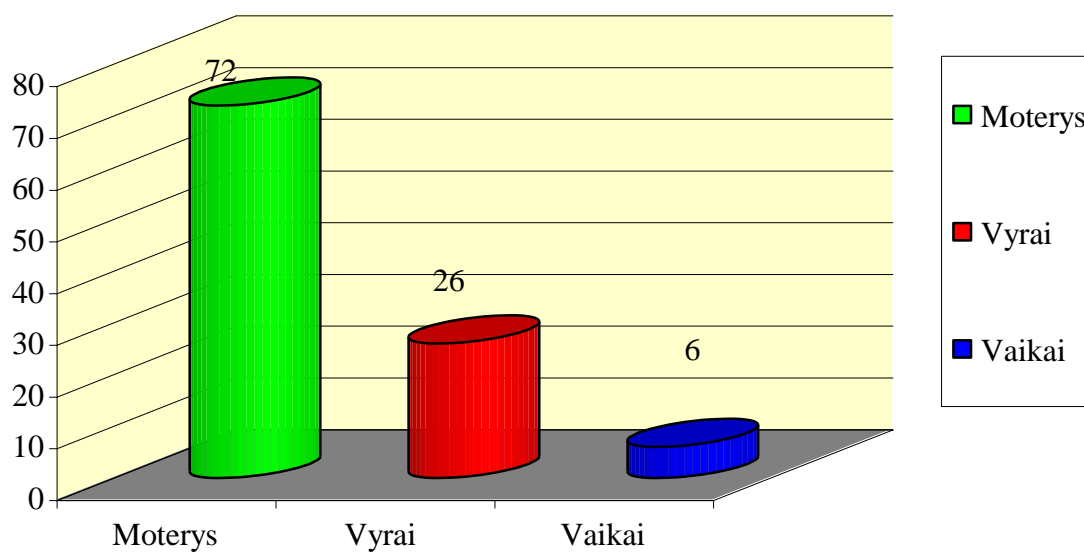

Lyginant su ankstesniais atsiskaitomaisiais laikotarpiais, stebimas augantis miesto gyventojų aktyvumas, lyginant su rajono gyventojais. 2001-siais ir 2002-siais metais pareiškėjai iš miestų ir rajonų buvo pasiskirstę gana tolygiai (49% ir 51%), 2003-sias pareiškėjų iš miestų skaičius išaugo iki 68%, o pareiškėjų iš rajonų skaičius atitinkamai sumažėjo iki 32%. Atsiskaitomuoju laikotarpiu – 2004-aisiais metais, pareiškėjų iš miesto skaičius išaugo iki 77%, sumažindamas pareiškėjų iš rajonų skaičių iki 23%. Darytina prielaida, kad informacija apie problemų vaiko teisių apsaugos srityje sprendimo būdus ir juos galinčias padėti rasti kompetentingas institucijas yra labiau pasiekama miesto gyventojams ir jie aktyviai šia galimybe naudojami.

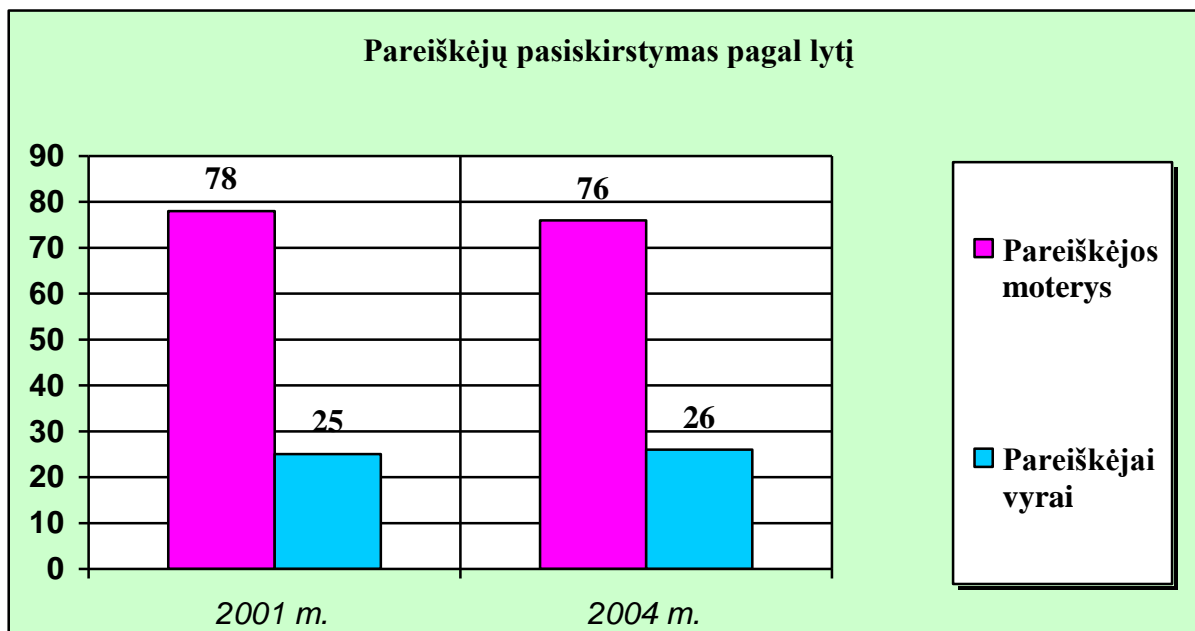

Analizuojant duomenis apie pareiškėjų grupes matyti, kad dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipėsi 72 moterys, 26 vyrai ir 6 vaikai. Ypatingai svarbu paminėti, kad šiuo ataskaitiniu laikotarpiu padaugėjo iš pačių vaikų gaunamų skundų, o tai leidžia daryti išvadą, jog vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga įgauna pasitikėjimą ir autoritetą mažiausiųjų visuomenės narių – vaikų tarpe.

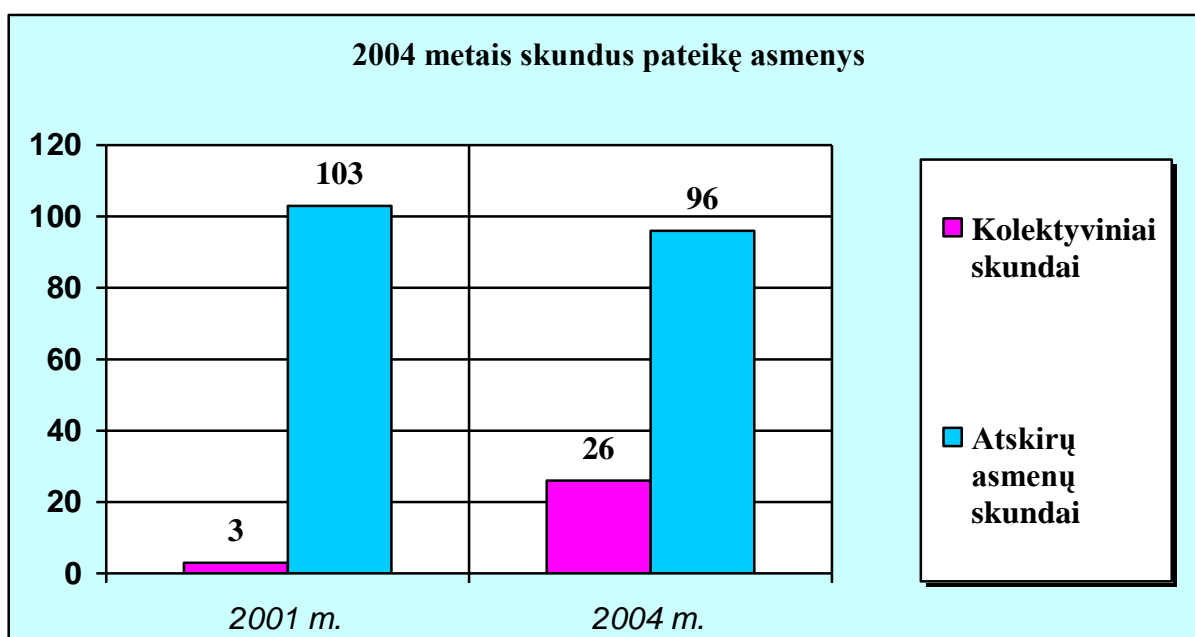
2004 metais į vaiko teisių apsaugos kontrolierių kreipėsi

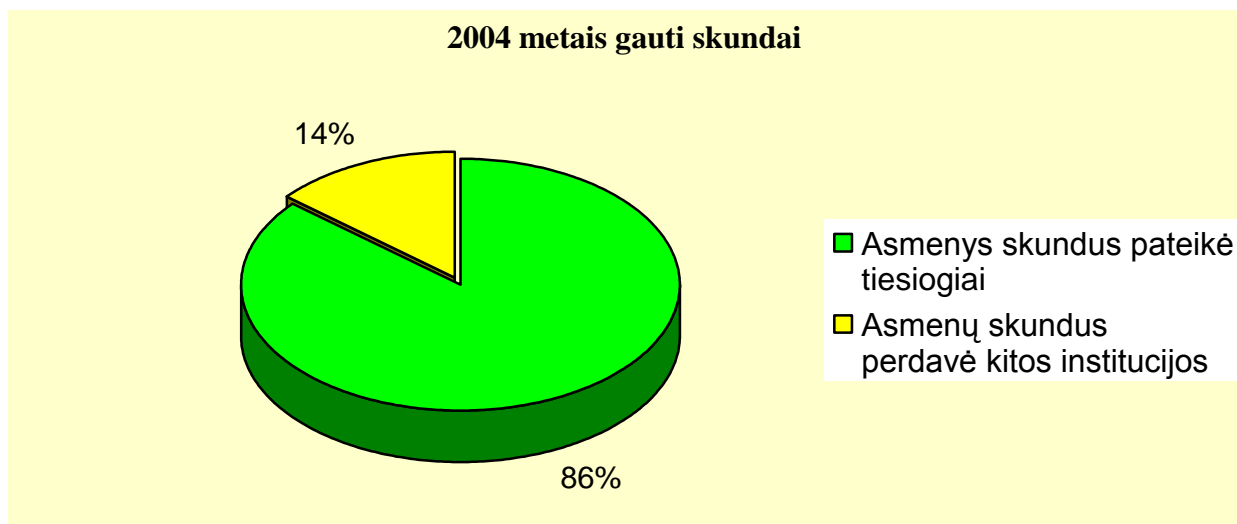
Lyginant su 2001-aisiais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos metais, matyti, kad keliais procentais išaugo vyriškos lyties pareiškėjų.

Iš vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos analizės taip pat matyti, kad lyginant su 2001 metais itin padidėjo kolektyvinių skundų skaičius: 2001 metais buvo gauti 3, o 2004 metais buvo gauti 26 kolektyviniai skundai.

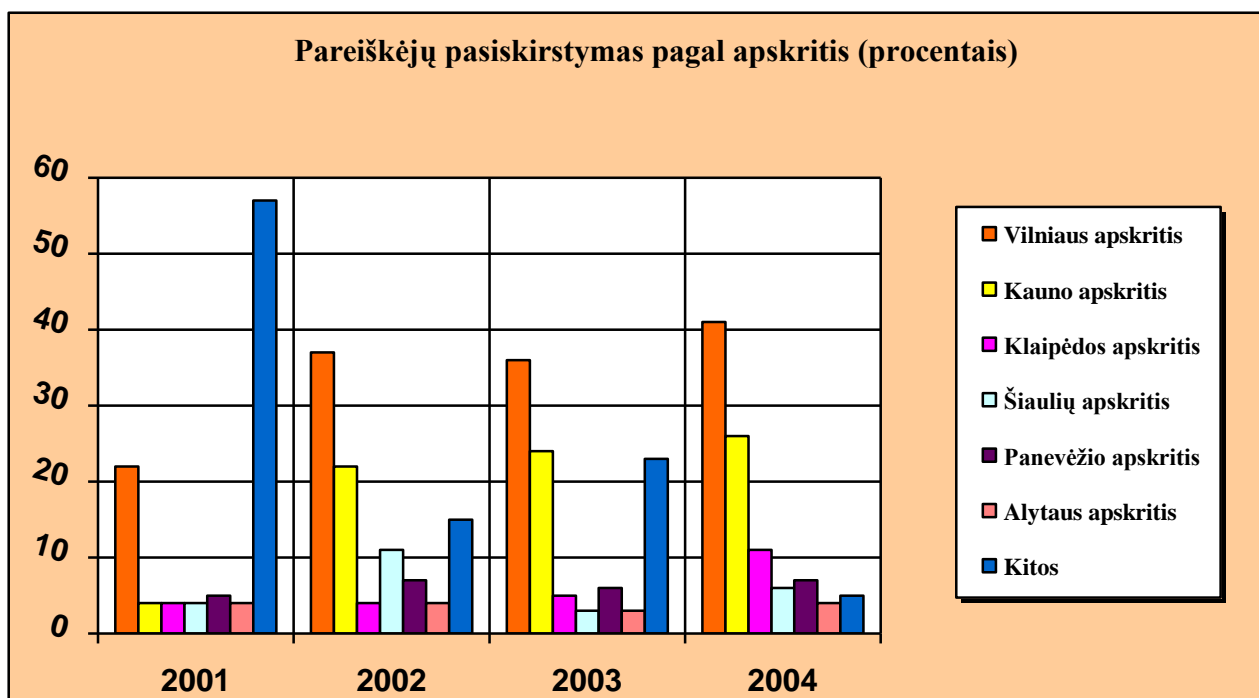

Nedidelė dalis skundų – 12, vaiko teisių apsaugos kontrolieriui persiuntė kitos institucijos (daugumoje atvejų Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetas bei Teisės ir teisėtvarkos komitetas). Taip pat buvo gauti 5 kreipimaisi (skundai) iš valstybės bei savivaldybės institucijų ir valstybės tarnautojų.

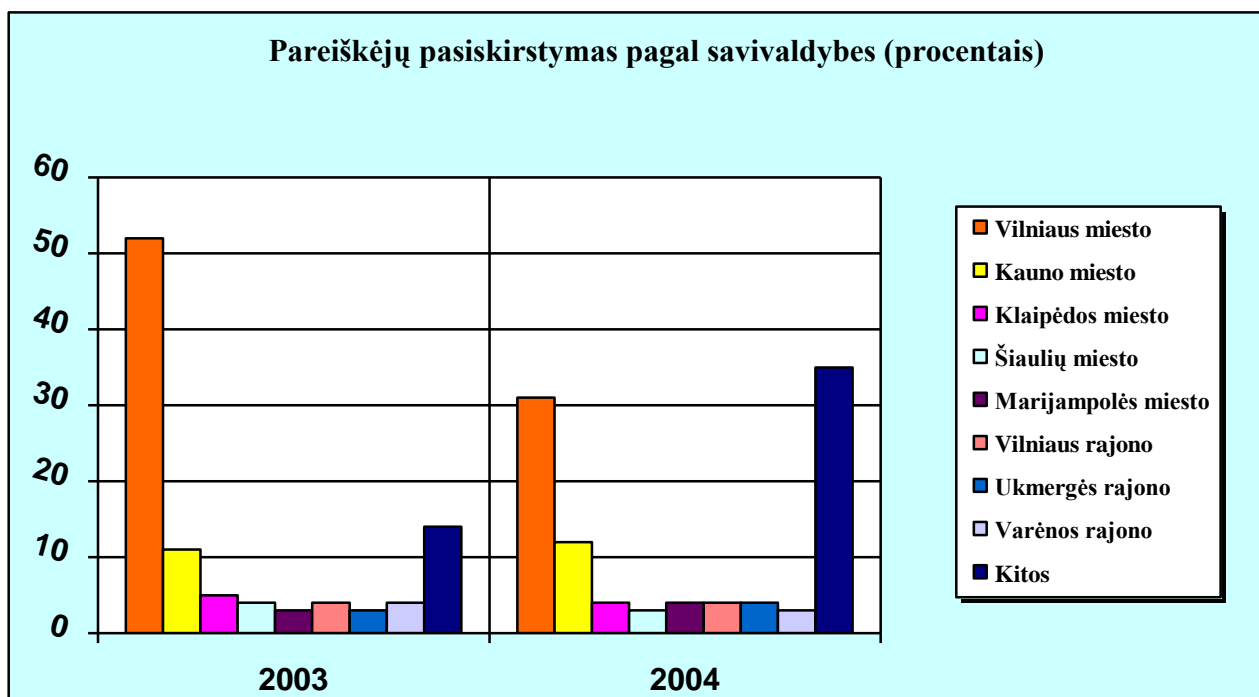

Išanalizavus pareiškėjų pasiskirstymą pagal apskritis matyti, kad dominuoja Vilniaus, Kauno bei Klaipėdos apskričių gyventojai. Tendencija dėl Vilniaus ir Kauno apskričių gyventojų aktyvumo nekinta nuo 2001 metų. Nežymūs pokyčiai dėl pareiškėjų aktyvumo stebimi Klaipėdos, Šiaulių, Panevėžio, Marijampolės ir Alytaus apskrityse.

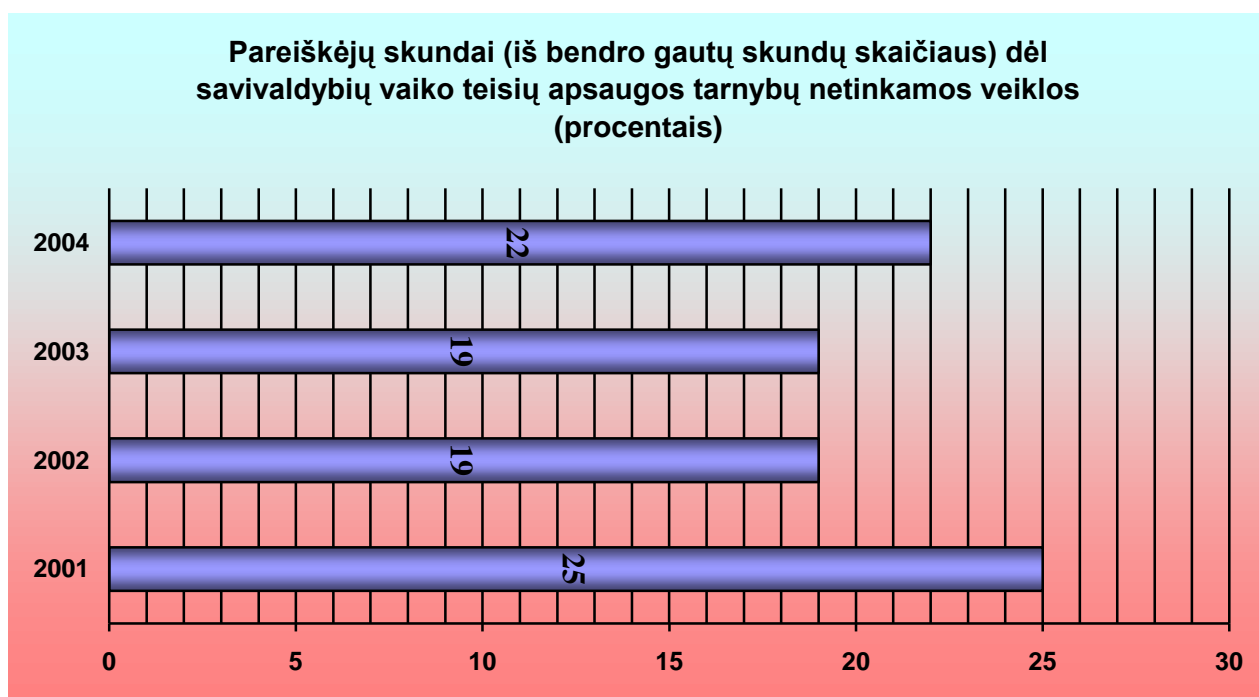
Pažymėtina, kad atsiskaitomuoju laikotarpiu mažiausiai skundų dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų gauta iš Utenos, Tauragės bei Telšių apskričių.

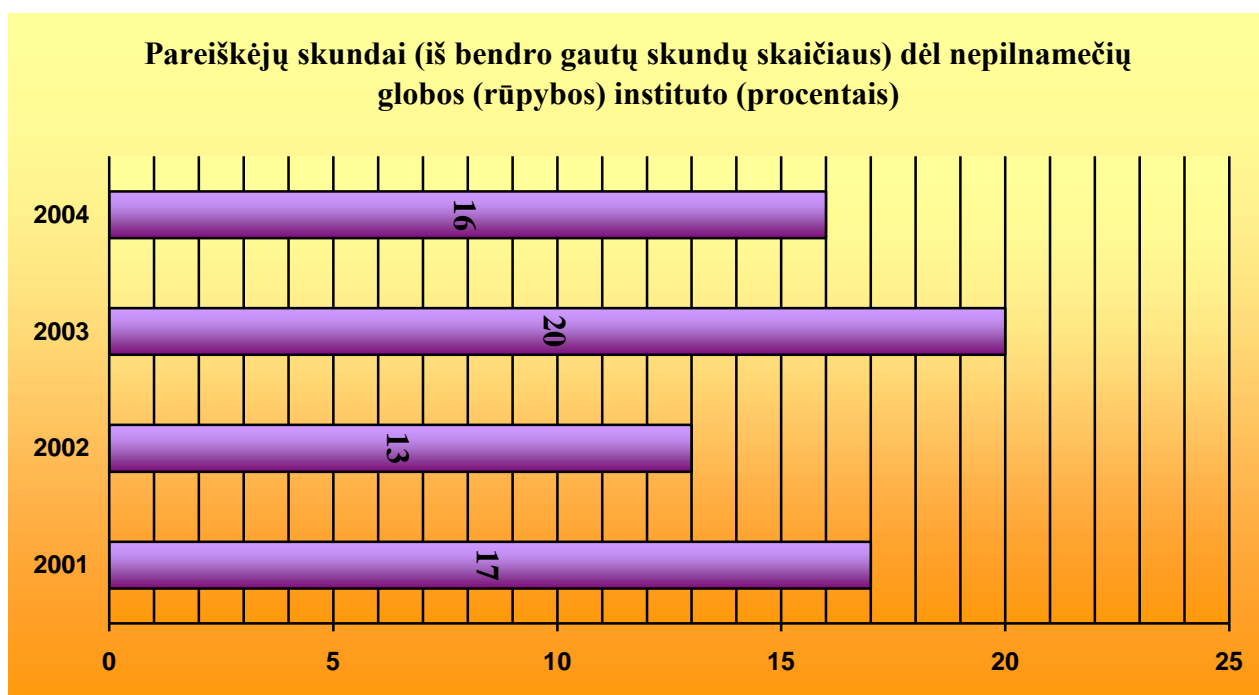
Sugretinus pareiškėjų pasiskirstymą pagal savivaldybes, akivaizdžiai dominuoja pareiškėjai iš Vilniaus miesto savivaldybės. Lyginant su 2003 metų laikotarpiu matyti, kad besikreipiančių Vilniaus miesto savivaldybės gyventojų skaičius sumažėjo nuo 52% iki 31%. Pareiškėjų iš Kauno miesto savivaldybės bei kitų savivaldybių skaičiai faktiškai išliko nepakitę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliekamų skundų problematika yra įvairi, plati ir neretai tas pats skundas apima keletą tarpusavyje susijusių bei sprendimo reikalingų problemų. Lyginant ankstesnių atsiskaitomųjų laikotarpių skundų problematikos analizių duomenis su šio atsiskaitomojo laikotarpio duomenimis stebimas tam tikrų problemų grupių stabilumas. Tiek 2001 metais, tiek 2002 metais, tiek 2003 metais, tiek ir 2004 metais pirmąją vietą skundų problematikoje tenka skirti skundams dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklos (dėl pasyvaus, neprofesionalaus vaiko teisių ir teisėtų interesų gynimo, dėl neetiško, pareiškėjų ir nepilnamečių teises pažeidžiančio elgesio, dėl šališkumo, neobjektyvumo ir pan.).

Taip pat nemažą dalį (nors rezultatai yra pozityvesni nei ankstesniais metais) vis dar sudaro skundai dėl nepilnamečių globos (rūpybos) instituto, t.y. dėl globos (rūpybos) nustatymo bei panaikinimo, globėjo (rūpintojo) parinkimo ir panašiai.

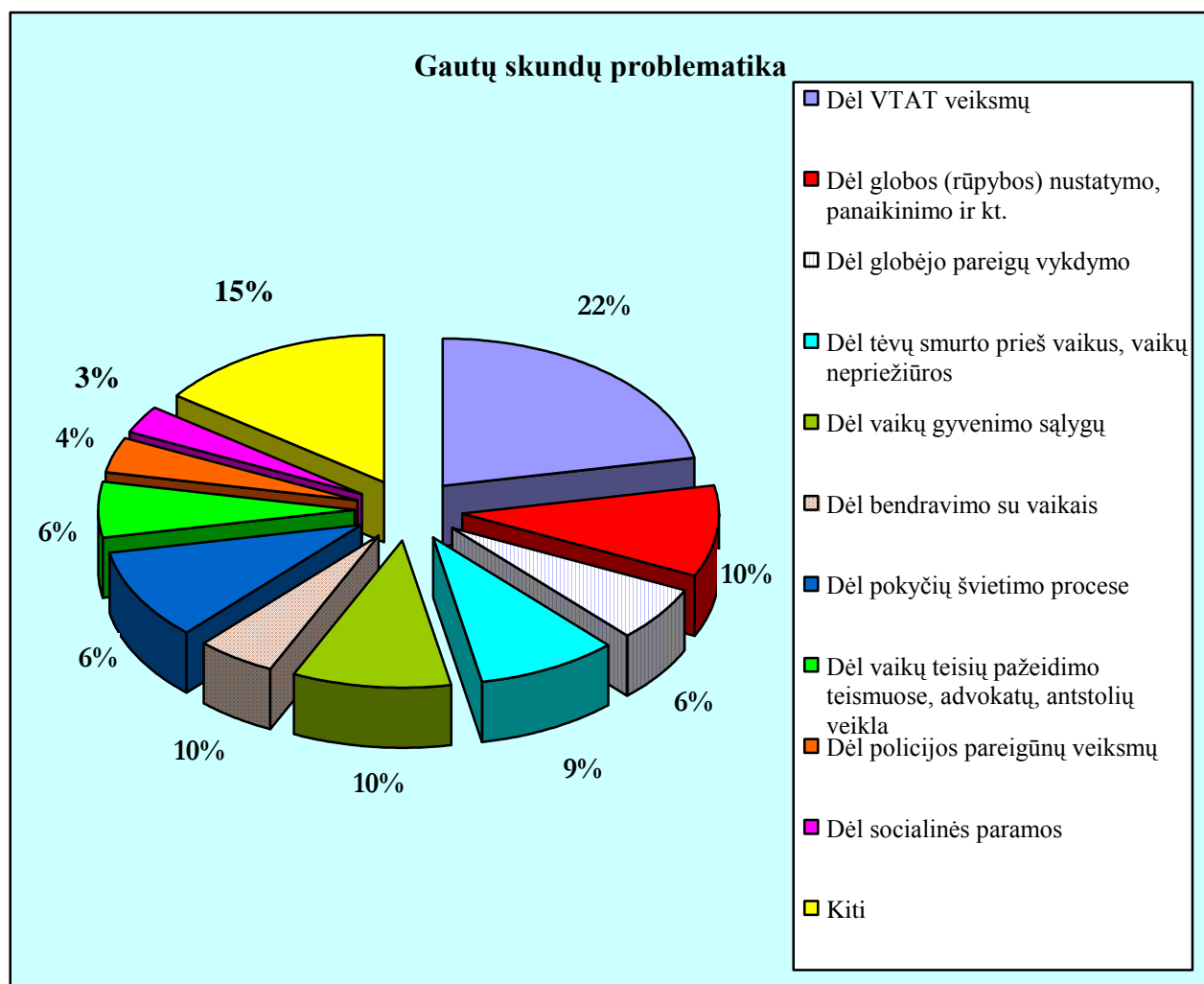

Taip pat iš 2004 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atliktų asmenų skundų tyrimų, išskirtinos sritys, dėl kurių dažniausiai kreipiasi pareiškėjai, tai bendravimo su vaiku tvarkos nustatymo ir jos laikymosi (vykdymo) problemos bei pareiškėjų skundai, susiję ne tiek su tiesioginiai vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimais, bet su sunkia šeimų, auginančių nepilnamečius vaikus materialine padėtimi, sunkiomis gyvenimo sąlygomis, nepakankama pinigine, socialine parama ir pan.

Pažymėtina, kad atsiskaitomojo laikotarpio skunduose išsiskiria tėvų (tėvo ar motinos) artimųjų giminaičių ar svetimų žmonių (pvz.: kaimynų) skundai, kuriuose vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimu yra įvardijamas tėvų (vieno iš tėvų) smurtavimas vaiko atžvilgiu, netinkama ir nepakankama vaikų priežiūra. Atsižvelgiant į gaunamų skundų turinį, darytina prielaida, kad esama teisinė bazė nėra pakankama ginčų dėl skyrium gyvenančių tėvų, artimųjų giminaičių bendravimo su vaikais efektyviam sprendimui, taip pat vaiko teisės į išlaikymą, tinkamas gyvenimo sąlygas užtikrinimui.

Remiantis skundų analize, darytina prielaida, kad vykdomas švietimo įstaigų pertvarkymas, pradedamas globos institucijų pertvarkymas, susijęs su skundų šioje srityje padidėjimu. Pažymėtina, kad pareiškėjai skundžiasi ne tik vykdomais reorganizavimo procesais, bet ir pedagogų, vaikų globos namų administracijos, darbuotojų netinkamu elgesiu (fizinio ar psichologinio smurto naudojimu) vaikų atžvilgiu, vaikų saugumo užtikrinimo problema ir pan.

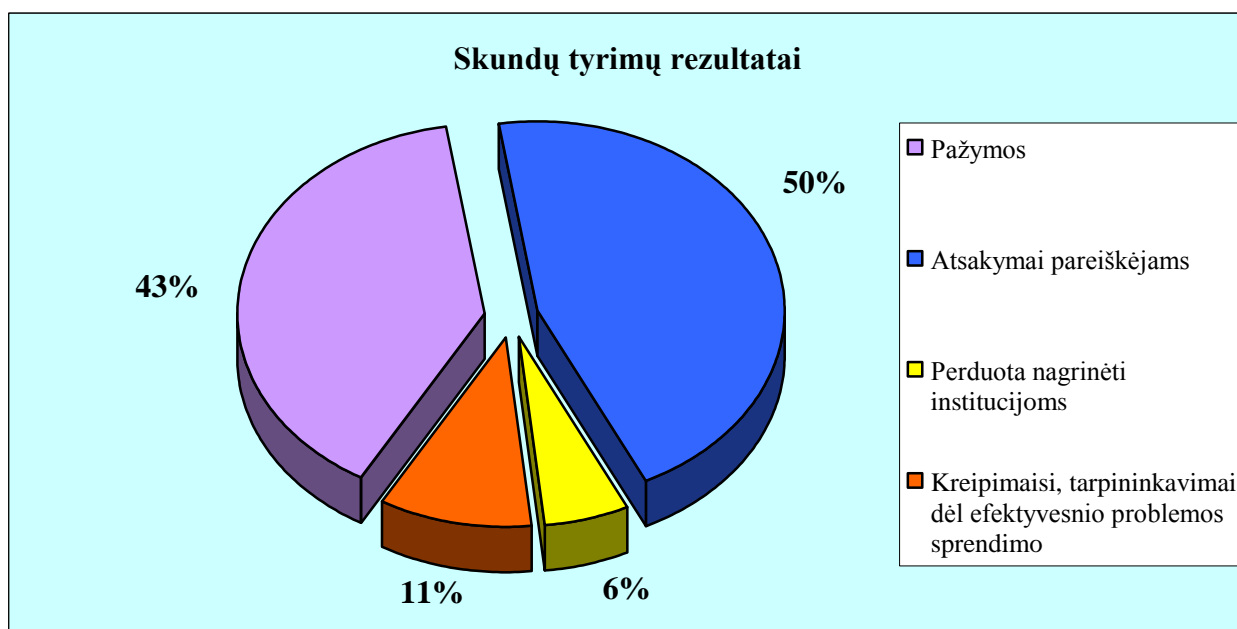
Ekonominiai, socialiniai pokyčiai, pasikeitimai socialinės paramos srityje, manytina sąlygoja ir skundų, prašymų bei kreipimūsi, turinčių socialinį atspalvį, pagausėjimą.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymas numato, kad tik išnagrinėjęs skundą vaiko teisių apsaugos kontrolierius gali priimti vieną ar kelis įstatyme numatytus sprendimus.

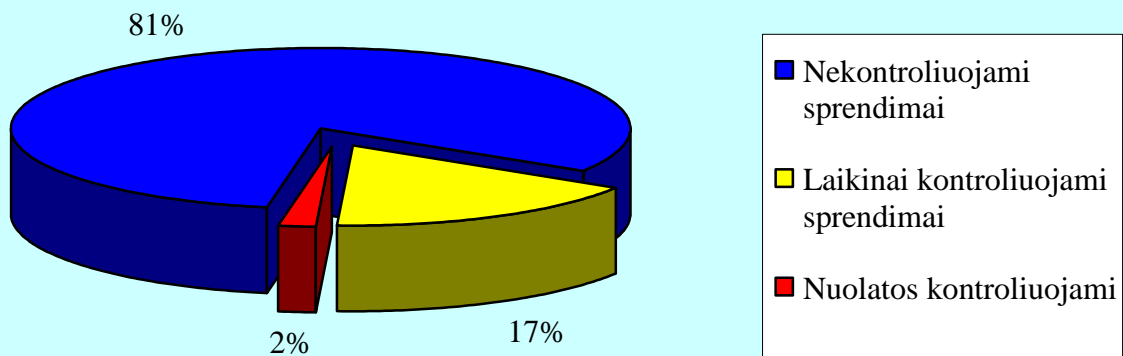
Atsiskaitomuoju laikotarpiu tik keletos skundų tyrimas buvo baigtas 2005 metais. Pažymėtina, kad skirtingai nuo ankstesniųjų atsiskaitomųjų laikotarpių, 2004-aisiais metais didelę dalį sudaro atsakymai, paaiškinimai pareiškėjams dėl jų skunde įvardintos problemos sprendimo, efektyvaus vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo. Išskirtinis dėmesys buvo skiriamas sudėtingų problemų, situacijų sprendimui ir, pasinaudojant vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteiktais įgalinimais, buvo tarpininkaujama dėl optimalių sprendimo būdų paieškos ir realizavimo kompetentingose institucijose.

Skundų tyrimų rezultatai ataskaitiniu laikotarpiu pasiskirsto taip: 43 % - pažymos, išvados; 50 % - atsakymai pareiškėjams; 6 % - persiūsta kitoms institucijoms; 11 % - kreipimaisi, prašymai, tarpininkavimai dėl efektyvaus ir operatyvaus problemos sprendimo.

Analizuojant minėtų dokumentų, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimų vykdymo kontrolę matyti, kad 81 % sudarė nekontroliuojami sprendimai, 17 % - laikinai kontroliuojami sprendimai ir 2 % - nuolatos kontroliuojami sprendimai. Pažymėtina, kad per Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos laikotarpį pradėjo formuotis praktika informuoti apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus sprendimų vykdymą, problemos sprendimą, pokyčius be atskiro vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įpareigojimo, nurodymo.

Sprendimų vykdymo kontrolė

III. VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS 2004 METŲ VEIKLOS APŽVALGA

Ši metinės veiklos ataskaitos dalis skirta pagrindinėms vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2004 metų veiklos kryptims apžvelgti, pastebėti vaiko teisių ir teisėtų interesų laikymosi ir užtikrinimo problematikai panagrinėti.

Prieš aptariant konkrečias problemines sritis, pabrėžtina bendra, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus visuomeniniuose santykiuose stebima tendencija - nepakankamas visuomenės švietimas bei pačių gyventojų nemažas pasyvumas ginant savo ir, ypač, vaiko teises ir teisėtus interesus. Tenka pripažinti, kad nemaža dalis visuomenės visiškai nežino teisės aktuose aptartų žmogaus ir vaiko teisių gynimo mechanizmų ir/ar jų veikimo principų, taikomų procedūrų, arba dėl atitinkamų poveikio priemonių, apsaugos mechanizmų taikymo į kompetentingas institucijas kreipiasi pavėluotai. Pasyvumą ginant pažeistas vaiko teises bei įstatymais saugomus interesus, neretai lemia visuomenėje vis dar gajį nuostata, kad valstybė turi pareigą visais atvejais savo iniciatyva spręsti žmogaus ir vaiko teisių pažeidimo klausimus, inicijuoti jų gynimą. Dažnas pareiškėjas, net ir žinodamas pažeistų teisių gynimo priemones, vengia jomis pasinaudoti, ir ieško kitų būdų pažeistoms teisėms ginti, pvz.: įstatymų leidėjas numato, kad atskirų vaiko teisių apsaugos (galimo nepaisymo prevencijos) klausimai yra sprendžiami išimtinai teisiniu keliu, tuo tarpu asmuo vengia savarankiškai kreiptis į teismą net ir tais atvejais, kai šiai procedūrai inicijuoti nereikia papildomų finansinių išlaidų ir ieško kitų, kartais netinkamų ir neefektyvių gynimo būdų.

Akcentuotina, kad visos žmogaus teisių gynimo organizacijos, tame tarpe ir Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, iš esmės yra įrankiai, kuriais savalaikiai pasinaudodamas žmogus, gali efektyviai ginti pažeistas vaiko teises. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius siekia, kad kiekvienas asmuo rinktųsi ne pasyvaus stebėtojo, aktyvaus, sąmoningo savo vaiko ar kitų vaikų pažeistų teisių gynėjo poziciją.

Ataskaitiniu laikotarpiu pastebėtos probleminės vaiko teisių ir jo teisėtų interesų užtikrinimo ir įgyvendinimo sritys:

1. Paramos šeimai institutas

Vaikas turi teisę augti ir bręsti visavertėje šeimos aplinkoje, todėl valstybės pastangos prioritetine tvarka turi būti nukreiptos į paramą šeimai. Neretai šeima viena nepajėgi sukurti vaikui harmoningų socializacijos sąlygų. Valstybės pareiga sukurti tokią socialinės paramos šeimai sistemą, kuri skatintų vertybinius pokyčius šeimoje, motyvuotų tėvus keisti savo gyvenimo būdą,

keistų požiūrį į vaiką į kurią jie neturi nuosavybės teisių, bet turi atsakomybę už sąlygų sudarymą visaverčiam vaiko asmenybės vystimuisi.

Priimti svarbūs teisės aktai: Piniginės socialinės paramos mažas pajamas gaunančioms šeimoms (vieniems gyvenantiems asmenims) įstatymas, Išmokų vaikams įstatymas, Valstybinių šalpos išmokų įstatymas, kurių įgyvendinimo dėka pagerėjo daugelio šeimų, auginančių vaikus, finansinė padėtis. Tačiau praktika rodo, kad neišvengta trūkumų, ir piniginės paramos šeimai bei išmokų vaikams sistema yra vis dar tobulintina.

Nemažai šeimų, ypač turinčių mažas pajamas, susidūrė su paradoksalia situacija, kai „viena ranka duodama, o kita atimama“. Tokios išmokų rūšys, kaip išmoka vaikui, šalpos našlaičio pensija, kompensacija slaugos išlaidoms, našlaičio pensija (kuri skiriama iš Sodros biudžeto lėšų) yra konkrečiai vaikui skirtos lėšos, tačiau jos šiuo metu yra įskaičiuojamos į šeimos biudžetą, o tai dažnai atima galimybę socialinės atskirties šeimoms, norinčioms ir dedančioms pastangas pačioms auginti savo vaikus, gauti socialinę paramą iš valstybės.

Svarstytinas klausimas dėl Išmokų vaikams įstatymo nuostatų keitimo, kad tėvų globos (rūpybos) netekusiems vaikams, gyvenantiems valstybinėse ar savivaldybės vaikų globos įstaigose, būtų taip pat mokama Vaiko globos (rūpybos) išmoka. Vaikams, globojamiems šeimoje, šeimynoje ar nevyriausybinėje globos įstaigoje, ši išmoka priklauso. Nes, vertinant materialinės paramos prasme, nėra aišku, kuo skiriasi globojamas (rūpinamas) vaikas, gyvenantis valstybiniuose, savivaldybės vaikų globos namuose nuo NVO vaikų globos namuose globojamo (rūpinamo) vaiko, jei abiejų tipų globos institucijos privalo vienodai tinkamai vykdyti globėjo (rūpintojo) pareigas bei užtikrinti vaiko teises ir įstatymais saugomus interesus. Manytina, kad vaikas, gyvenantis valstybiniuose, savivaldybės vaikų globos namuose turėtų gauti tokia pat globos (rūpybos) išmoką kaip ir nevyriausybinėje organizacijoje, šeimoje ar šeimynoje globojamas vaikas, arba jo išlaikymui turtų būti taikoma vieninga metodika - sudėtinis globotinio krepšelis.

Spręstinas įvaikintųjų šeimų (įvaikintų vaikų) rėmimo klausimas. Šiuo metu galiojanti įstatyminė bazė numato paramą tik globojamam vaikui, tuo tarpu šeima, įvaikinusi vaiką, lieka be jokios valstybės paramos. Manytina, kad įvaikintųjų šeimų rėmimas galėtų tapti viena iš realių prielaidų institucijose globojamų vaikų skaičiaus mažinimui ir galimybė vaikui iš naujo atrasti kelią į šeimos aplinką, atrasti tėvus.

Atkreiptinas dėmesys, kad parama šeimai, neturėtų būti suvokiama per siaurai, t.y. tik kaip materialinis šeimų rėmimas. Praktinio darbo patirtis rodo, kad parama pinigais, ne visada pasiekia jai keliamus tikslus, o neretai formuoja išlaikytinio sindromą. Kitas šios problemos aspektas, kad piniginės paramos teikimas socialinės rizikos šeimoms yra neefektyvus, kartais, vertinant vaikų

interesų aspektu, net ir žalingas. Todėl, jeigu nebus plečiama socialinių paslaugų infrastruktūra vaikui ir jo šeimai, užtikrinanti kokybiškų paslaugų teikimą šeimos gyvenamojoje vietoje, vaikui įprastoje, artimoje aplinkoje, neverta tikėtis, jog bus užtikrinta teisės aktų ginama vaiko teisė į visavertes gyvenimo sąlygas ir harmoningą jo asmenybės vystimąsi.

Valstybė, įgyvendindama šeimos rėmimo politiką, ne mažesnę dėmesį, nei piniginės paramos sričiai, privalo skirti socialinių paslaugų infrastruktūros plėtrai. Šiuo metu valstybės biudžete lėšos numatomos tik piniginei paramai organizuoti ir teikti, pamirštant labai svarbią paramos šeimai kryptį – socialines paslaugas. Socialinių paslaugų organizavimas ir teikimas šiais dienais yra tik savivaldybių rūpestis bei „galvos skausmas“, kurios dažniausiai neturi realių materialinių galimybių užtikrinti tinkamą šių paslaugų teikimo prieinamumą.

Manytina, kad valstybė turi pasidalinti atsakomybę su savivaldybėmis dėl socialinių paslaugų organizavimo ir teikimo, todėl siūlytina planuojant valstybės biudžetą, numatyti lėšų dalį socialinėms paslaugoms savivaldybėse finansuoti.

2. Vaikų išlaikymas

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai įtvirtina tėvų pareigą materialiai išlaikyti savo nepilnamečius vaikus. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika leidžia konstatuoti tėvus netinkamai vykdant arba nevykdant šios pareigos bei atitinkamai ją perkeliant kitam iš tėvų, paprastai tam, su kuriuo gyvena vaikas, o neretu atveju ir nepagrįstai šią pareigą perleidžiant valstybei. Teisės aktuose įtvirtintas teismo sprendimų dėl vaiko išlaikymo vykdymo mechanizmas neužtikrina vaiko teisės būti aprūpinamu savo tėvų tinkamo realizavimo dėl objektyvaus ir subjektyvaus pobūdžio aplinkybių (nedarbo, pajamų slėpimo ir pan.).

Neatidėliotinai spręstina teismo priteisto išlaikymo vaikui efektyvaus išieškojimo iš šios pareigos nevykdančio vaiko tėvo problema. Praktikoje labai dažnai susiduriama su paradoksalia situacija, kai prievolę išlaikyti vaiką turintis tėvas, išlaikymo vaikui neteikia, nes neturi jokių pajamų ar kito turto, tačiau nustatyta tvarka ir laiku registruodamasis teritorinėje darbo biržoje, išvengia teisės aktuose reglamentuotos atsakomybės už piktybišką pareigos išlaikyti nepilnametį vaiką vengimą. Tokiais atvejais alimentinis įsiskolinimas kaupiasi, dažnai ir iki keliolikos tūkstančių litų, o vaikui sulaukus pilnametystės, ši suma iš pareigos nevykdžiusio tėvo (motinos) kaip taisyklė lieka neišieškota.

Šiuo aspektu, problema yra ir tai, kad nėra mechanizmo, kuris vertinant vieno iš tėvų galimybes išlaikyti vaiką, leistų įvertinti asmens realias pajamas. Ekonominė šalies situacija, spragos darbo santykių teisiniame reglamentavime, ydingos visuomenės nuostatos pakankamai

dažnai sukuria situacijas, kai didžiąją ar net visą asmens pajamų dalį sudaro neoficialios, niekur nedeklaruojamos pajamos, iš kurių, vykdant teismo sprendimus, nėra išieškoma.

Siekiant užtikrinti vaikų teisę būti išlaikomiems savo tėvų, šios pareigos neperkeliant tik valstybei, o tuo pačiu sudarant prielaidas vengiantiems teikti išlaikymą (esant tariamam pajamų neturėjimui dėl ilgalaikės bedarbystės) tėvams vykdyti teismo nustatytą prievolę, būtina juos privalomai integruoti į darbo rinką (pvz.: socialiai naudingiems darbams).

3. Teismų sprendimų vykdymas

Galiojančio Civilinio kodekso normos įtvirtina galimybę tėvams tarpusavio susitarimu spręsti visus klausimus, susijusius su vaiko auklėjimu, vaiko gyvenamąja vieta, vaiko bendravimu su skyriumi gyvenančiu tėvu ar motina. Tačiau dėl neigiamų socialinių, ekonominių svyravimų, menko visuomenės teisinio išprusimo, visuomenės vertybinių orientacijų kitimo, taip pat kitų objektyvių ir subjektyvių priežasčių, klausimai, susiję su vaiko gyvenamosios vietos nustatymu; asmeninių tėvų teisių ir pareigų realizavimu, vaiko teisės bendrauti su artimaisiais giminaičiais realizavimu ir pan., dažniausiai sprendžiami teisme, kurio sprendimai vykdomi ne geranoriško susitarimo pagrindu, o taikant priverstines sprendimo vykdymo priemones.

Nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymas ir jo procese kylančios vaiko teisių užtikrinimo, jo interesų paisymo problemos, dėl kurių kreipiamasi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių, rodo išieškotojų neišmanymą, nežinojimą priverstinio vykdymo proceso tvarkos, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų, policijos pareigūnų neveikimą, pasyvų reagavimą/nereagavimą į skundus dėl teismo sprendimo nevykdymo ir kita. Tai suponuoja būtinumą vykdyti aktyvų visuomenės teisinį švietimą apie vykdymo procesą, šio proceso dalyvių teises, pareigas, galimybes bei atsakomybę.

Tai pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, papildomo reglamentavimo, išaiškinimų ar komentarų vis dar reikalingas ir pats nepiniginio pobūdžio sprendimų vykdymo procesas, susijęs su vaiku. Šiuo metu, vykdomojo rašto pateikimas antstoliui vykdyti ir antstolio atliekami procesiniai veiksmai, deja, negarantuoja tinkamo, savalaikio teismo sprendimo įvykdymo. Manytina, kad netinkamai, kartais ir nepakankamai realizuojamas Civilinio proceso kodekse įtvirtintas įpareigojimas antstoliui savo iniciatyva imtis visų priemonių, kad sprendimas būtų kuo greičiau ir realiai įvykdytas, ir aktyviai padėti šalims ginti jų teises bei įstatymų saugomus interesus.

Kitą vertus, reikia pastebėti, kad jeigu antstoliai pakankamai pasyvūs vykdydami nepiniginio pobūdžio teismų sprendimus, tai kitų kategorijų bylose kai išieškomos lėšos pagal

kreditorinius įsiskolinimus asmens, turinčio nepilnamečių vaikų, antstoliai grubiai pažeisdami vaiko interesus, išieškojimą nukreipia ir į tas lėšas, į kurias nukreipti išieškojimą Civilinio proceso kodekso normos kategoriškai draudžia. Atvejai, kai antstoliai išieškojimą nukreipia į vaikui išlaikyti skirtas lėšas (socialines išmokas, alimentus, kitas tikslines išmokas ir kompensacijas) yra vienas iš dažnesnių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus tiriamų skundų dalykų.

Atsižvelgiant į tai, būtina aktyvesnė ir rezultatyvesnė antstolių procesinės veiklos kontrolė, o taip pat antstolių veiklos, teismų sprendimų vykdymo procese, aiškesnis ir išsamesnis reglamentavimas.

4. Vaiko globos (rūpybos) institutas

Išlieka aktuali socialinė problema – nemažėjantis vaikų skaičius vaikų globos namuose. Situacija diktuoja būtinybę apibendrinus daugiametę praktiką imtis ryžtingų veiksmų tobulinti visą vaiko globos (rūpybos) institutą, ypatingą dėmesį skiriant vaiko globėjų (rūpintojų) rengimui bei institucinės globos reformai.

Reformuojant institucinės vaiko globos (rūpybos) sistemą, neabejotinai reikia spręsti vaikų globos namų veiklos licencijavimo klausimą, nustatyti ir taikyti vieningus teikiamų paslaugų ir jų kokybės standartus, jų efektyvumą ir veiksmingumą globojamam vaikui.

Tačiau, jeigu institucinės vaiko globos (rūpybos) reforma reikalauja sisteminio požiūrio, išsamaus situacijos vertinimo bei nemažų tiek materialinių, tiek žmoniškųjų resursų, finansinių investicijų, tai globėjų (rūpintojų) rengimo problemos sprendimą galima ir reikia pradėti jau dabar. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įvertinęs šią probleminę sritį ir jos būtinus pokyčius, pasiūlė Vaiko gerovės valstybės politikos strategijoje numatyti priemonę skirtą vieningos globėjų (rūpintojų) rengimo sistemos sukūrimui. Šiam siūlymui, rengiant minėtą strategiją, pritarta, tačiau esamos situacijos ir vaiko interesų neatitinka plane numatytas globėjų (rūpintojų) bei įvaikintojų rengimo sistemos terminas. Planuojama, kad jų rengimo sistema bus pradėta kurti tik 2007 metais. Šio proceso uždelsimas, tampa prielaida neparuoštiems globėjams (rūpintojams) pažeisti globojamo vaiko teises, nepaisyti ar ignoruoti jo interesus. Šią neigiamą situaciją atspindi 2004 metais vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus atlikti tyrimai, rodantys, kad skundai dėl vaiko teisių pažeidimų globos (rūpybos) institute sudaro bemaž penktadalį visų tirtų skundų.

5. Smurtas prieš vaikus

Nagrinėti smurto prieš vaikus problemą, visos prielaidos išlieka ir šiuo ataskaitiniu laikotarpiu.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius 2003 metų veiklos ataskaitoje pasiūlė parengti Nacionalinę programą draudžiančią smurtą prieš vaikus, kuri numatytų kompleksinius ir koordinuotus veiksmus bei priemones (prevencines, intervencines, postvencines) smurtui prieš vaikus su visomis jo apraiškomis šalinti. Įgyvendinant šį siūlymą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerija sudarė tarpžinybinę darbo grupę minėtai programai rengti. Pastebėtina, kad yra parengta Nacionalinė smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005 – 2007 programa, skirta vaikui nukentėjusiam nuo smurto, jo šeimai ir nepilnamečiams smurtautojams, kuri turi būti pradėta įgyvendinti 2005 metais, tačiau iki šiol ši programa nėra patvirtinta.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius rengiamai programai pateikė siūlymus: spręsti ir įtvirtinti kompleksinę pagalbą vaikui ir šeimai – savalaikes psichologo konsultacijas vaikui ir šeimai, mokyklos socialinio pedagogo pagalbą, tęstinį kryptingą socialinį darbą su šeima, socialines paslaugas vaikams; organizuoti patrauklų visuomenės švietimą apie tinkamą vaikų auklėjimą, ugdyti pilietiškumą ir netoleranciją smurtavimui prieš vaikus; tėvų švietimą įtvirtinti kaip naują paramos šeimai kryptį, kuri apimtų tėvų švietimo programų rengimą ir vykdymą; organizuoti švietimo programas vaikams skirtas jų mokymui kaip atpažinti smurtą, kur ir kaip gauti efektyvią ir savalaikę pagalbą ir pan.; tobulinti pedagogų, policijos darbuotojų, teisininkų/teisėjų, socialinių darbuotojų, globos įstaigų personalo ir sveikatos priežiūros darbuotojų (visų su vaikais dirbančių profesionalų) žinias vaikų teisių apsaugos srityje bei apie egzistuojančią teisinę bazę; kelti visuomenės ir atskirų bendruomenių sąmoningumą, skatinti fizinių bausmių netoleravimą, didinti informacijos apie galimą pagalbą vaikui ir jo šeimai sklaidą; gausinti informacijos apie vaiko mušimo neigiamas pasekmes ir alternatyvius auklėjimo metodus sklaidą, platinti žinias apie vaiko raidą, auklėjimą, tam panaudojant socialinės pakraipos televizijos ir radijo laidas, spaudą, socialinės reklamos priemones. Kontrolieriaus nuomone, tikslinga būtų numatyti nacionaliniam transliuotojui pareigą periodiškai transliuoti socialinę reklamą, organizuoti diskusijas, specialistų konsultacijas ir pan.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas prevenciškai apsaugoti vaikus nuo galimo rizikos grupei priskirtinų asmenų (teistų už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus prieš vaiką) neigiamo poveikio, užtikrinti vaikų apsaugą ne tik nuo seksualinio išnaudojimo bet ir nuo visų smurto apraiškų, minėtoje programoje pasiūlė parengti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, numatant vaiko apsaugą nuo smurto, bei įtvirtinant draudimą asmenims, teistiems už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus prieš vaiką, dirbti darbą, susijusį su vaikais.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įvertinęs esančias teisinio reglamentavimo spragas, taikant atsakomybę vaiko teises pažeidusiems asmenims, parengė, o Lietuvos Respublikos Seimas 2004 m. liepos 8 d. įstatymu Nr. IX-2335 priėmė Administracinių teisės pažeidimų kodekso papildymo 181³ straipsniu įstatymą, kuriuo nustatyta atsakomybė už: a) neteisėtą trukdymą vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis; ir b) mokymo, auklėjimo, sveikatos priežiūros ir kitų įstaigų, kurios laikinai atsako už jų prižiūrimų vaikų auklėjimą, vadovų, pedagogų, auklėtojų ar kitų jiems prilygstančių asmenų, atsakomybę už vaiko teisių pažeidimus. Taigi kodeksas papildytas teisės norma, numatančia asmenų, iki tol negalėjusių būti baudžiamais administracine tvarka, atsakomybę už psichologinio ir fizinio smurto vartojimą vaiko atžvilgiu.

Kalbant apie seksualinio smurto prieš vaikus aktualumą, būtina įvertinti keletą faktorių: seksualinio smurto ir seksualinės prievartos atvejai, komercinis seksualinis vaikų išnaudojimas (vaikų prostitucija, pornografija) yra itin latentiško pobūdžio. Nes vaikų lytinis išnaudojimas yra vienas sunkiausiai nustatomų, ištiriamų ir įrodomų nusikaltimų, be to nemaža dalis vaiko artimųjų yra linkę tokio pobūdžio faktus nusišlepti, ar juos išspręsti, kaip sakoma, „savomis jėgomis“.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, šiuo metu įstaigų disponuojama informacija apie nusikaltimus asmens gyvybei, sveikatai, laisvei ir orumui, taip pat neatspindi realios seksualinės prievartos prieš vaikus apimties, kadangi, kaip jau minėta, nukentėję nepilnamečiai, jų šeimos nariai ar kiti asmenys žinantys ar įtariantys seksualinės prievartos atvejus, vis dar bijo juos atskleisti bei ieškoti pagalbos. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos turimi statistiniai duomenys apie vaikus, patyrusius smurtą, taipogi neparodo tikrosios padėties, ypač apie visų rūšių prievartos prieš vaiką šeimoje paplitimą, tačiau duomenys yra pakankami, kad būtų galima teigti, jog yra didelių spragų užtikrinant vaikų teisę į saugias gyvenimo sąlygas. Vengimas pranešti apie seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus yra sąlygotas baimės patirti smerkiančią visuomenės reakciją, visuomenės ar/ir valstybės institucijų abejingumą, bejėgiškumą sprendžiant smurtautojo atsakomybės klausimą ir pan. Būtina paminėti ir tai, kad pati visuomenė vis dar pasyviai žiūri į panašius nusikaltimus ir lieka nuošalyje.

Reikia pripažinti, kad realios, efektyvios kompleksinės pagalbos sistemos, seksualinę prievartą patyrusiems vaikams, Lietuvoje nėra. Labai svarbu spręsti savalaikės, kvalifikuotos ir koordinuotos pagalbos tiek seksualinės prievartos aukoms, tiek smurtautojams suteikimo problemą. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, yra tikslinga į šį procesą kuo aktyviau įjungti nevyriausybinės organizacijas ir pačią visuomenę.

6. Vaiko su negalia interesai švietimo sistemoje

Tarptautiniai ir nacionaliniai teisės aktai garantuoja kiekvienam vaikui lygias su kitais vaikais teises ir nediskriminavimą dėl kokių nors aplinkybių. Negalios vaikai turi lygias teises su sveikais vaikais aktyviai gyventi, vystytis, įgyti išsimokslinimą, atitinkantį jo fizines, protines galias ir pageidavimus, dirbti jam tinkamą darbą, dalyvauti kūrybinėje bei visuomeninėje veikloje. Praktikoje tenka pastebėti, kad tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintos teisės, garantijos vaikų su negalia atžvilgiu ir valstybei tenkančių įsipareigojimų vykdymas daugeliu atvejų yra gana deklaratyvios normos.

Svarbu pažymėti, kad iki šiol daugumos ikimokyklinio ir mokyklinio ugdymo įstaigų fizinė bei informacinė aplinka (techninė bazė, specialistų trūkumas ir pan.) nėra tinkamai pritaikyta specialiųjų poreikių vaikų ugdymui. Susirūpinimą kelia specialiųjų internatinių mokyklų veiklos organizavimas. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje pradėtas tyrimas leidžia teigti, kad didžiąją minėtų įstaigų (apklausta 40 specialiųjų internatinių mokyklų) ugdytinių dalį sudaro nedidelę proto negalią turintys vaikai, kurie privalomai turėtų būti integruojami į bendrojo lavinimo mokyklas. Neretai į tokio tipo ugdymo įstaigas nukreipiami vaikai, kurių raidos sutrikimą lemia ne tiek medicininiai, kiek socialiniai faktoriai.

Būtina imtis ryžtingesnių priemonių revizuojant ir reformuojant specialiųjų internatinių mokyklų tinklą, jų veiklą labiau orientuojant į specialiųjų paslaugų teikimą vaikams, turintiems didelių ir labai didelių ugdymosi poreikių, pagalbą tokių vaikų tėvams, globėjams ir pan. Vaikams, turintiems nežymų proto atsilikimą, sudaryti visas sąlygas būti integruojamiems į bendrojo lavinimo mokyklą.

Todėl siekiant sukurti vieningą, neįgaliųjų vaikų nediskriminuojančią švietimo sistemą, vaiko teisių apsaugos kontrolierius pasiūlė rengiamame Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metų plane numatyti Specialiojo ugdymo įstatymo nuostatų perkėlimą į Švietimo įstatymą tam, kad visų vaikų ugdymo procesą reglamentuotų bendras teisės aktas.

7. Neformalusis vaikų ugdymas

Neformaliojo ugdymo procesas labai svarbus ir reikšmingas vaiko socializacijai. Turiningo, kokybiško, patrauklaus ir kiekvienam vaikui prieinamo popamokinio užimtumo, laisvalaikio ir poilsio organizavimas yra labai svarbūs veiksniai jauno žmogaus formavimuisi. Akivaizdu, kad šiai sričiai skiriama nepakankamai dėmesio, todėl artimiausia užduotimi turėtų būti neformaliojo

ugdymo krepšelio įdiegimas. Nes tik formaliojo ir neformaliojo ugdymo sąsaja sudaro progresyvios švietimo sistemos pagrindą.

Ataskaitiniu laikotarpiu ypatingas dėmesys skirtas vaikų vasaros poilsio organizavimo ir finansavimo problematikai nagrinėti.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įvertinęs įstaigoje gaunamą informaciją (žodiniai vaikų ir tėvų bei kitų vaiko atstovų pagal įstatymą nusiskundimai, publikacijos vaikų vasaros poilsio tema šalies ir regioninėje spaudoje, reportažai televizijos ir radijo laidose ir kt.) dėl vaikų vasaros poilsio organizavimo, koordinavimo, vykdymo ir finansavimo problemų, 2004 metų liepos – rugpjūčio mėnesiais lankėsi bei su vaikų poilsio ir užimtumo sąlygomis susipažino šalyje veikiančiose stacionariose vaikų vasaros poilsio stovyklose. Tikslas - įvertinti vaikų vasaros poilsio 2004 metais organizavimą ir vykdymą tarptautinių ir nacionalinių teisės aktų garantuojamų vaiko teisių ir teisėtų interesų aspektu, įvertinti stovyklaujančių vaikų galimybes į kokybišką, saugų ir sveiką vasaros poilsį, o taip pat pateikti motyvuotus siūlymus ir rekomendacijas vaikų vasaros poilsio ir užimtumo tobulinimui, šios neformaliojo vaikų ugdymo srities perspektyvinei raidai.

2004 metų liepos – rugpjūčio mėnesiais aplankytose vaikų vasaros poilsio stovyklose vaiko teisių apsaugos kontrolierius vertino: vaikų vasaros poilsio stovyklų (toliau – stovyklų) veiklos teisinį reglamentavimą, stovyklų infrastruktūros atitikimą vaiko teisėms ir teisėtiems interesams (teritorija, įrenginiai, teritorijoje esantys vandens telkiniai, paplūdimiai, maudyklės, pastatai, vaikų gyvenamosios patalpos (miegamieji), valgykla (vaikų maitinimas), sanitarinės – higieninės patalpos, patalpos kultūriniais renginiams organizuoti), stovyklų vykdomą veiklą (vaikų ugdymo, užimtumo ir pan. programos), taikomas vaikų drausminimo/skatinimo priemones, stovyklose taikomą dienos režimą, stovyklų bendradarbiavimą su partneriais, vaikų sveikatos priežiūrą, taip pat ar vaikai dalyvauja stovyklų veiklos organizavime, ar į jų nuomonę atsižvelgiama ir pan.

Išanalizavus apibendrinimo metu surinktą informaciją, įvertinus kokybiško vaikų vasaros poilsio organizavimo poreikį ir reikšmę visavertės vaiko asmenybės ugdymui, atsižvelgiant į visuotinai privalomą būtinybę užtikrinti geriausiuosius vaiko interesus, Lietuvos Respublikos Vyriausybei pateiktos šios išvados ir siūlymai: 1) trūksta strateginio, aiškaus ir sisteminio valstybės požiūrio į vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimą, finansavimą ir vykdymą, todėl tikslinga neatidėliotinai spręsti klausimą dėl valstybinės vaikų vasaros poilsio ir užimtumo strategijos rengimo; 2) nėra vaikų vasaros poilsio stovyklų veiklos bendro metodinio koordinavimo, aiškių veiklos pagrindų, nėra specialaus teisės akto, detaliai ir išsamiai reglamentuojančio vaikų vasaros

poilsio organizavimą, t.y. organizatorių ir vaikų vasaros poilsį vykdančių asmenų teises ir pareigas, atsakomybę, atrankos kriterijus, veiklos koordinavimo ir priežiūros mechanizmą ir pan., todėl siūlytina, atsižvelgiant į pakitusių vaikų teisių ir teisėtų interesų reglamentavimą, nedelsiant tobulinti vaikų vasaros poilsio stovyklų teisinio reguliavimo bazę; 3) įvertinus tyrimo metu paaiškėjusias vaikų vasaros poilsio finansavimo spragas, siūlytina didinti vaikų vasaros poilsio stovyklų veiklos finansavimą (pvz.: 1998 metais vaikų vasaros poilsiui skirta 5,29 mln. Lt, 2004 - 3,114 Mln. Lt, tačiau realus poreikis apie 12 mln. Lt), taip pat lėšų poreikį sekantiems metams vertinti ir jas planuoti ne vėliau, kaip iki einamųjų metų galo. Šiuo metu dauguma stovyklų, dėl lėšų veiklai organizuoti stokos, per sezoną veikia tik vieną mėnesį (dažniausiai liepos mėn.), nors paklausa vaikų vasaros poilsiui šiose stovyklose žymiai didesnė; 4) būtina užtikrinti visų vaikų lygias galimybes į visavertį vasaros poilsį, nes šiuo metu vaikų vasaros poilsio stovyklų paslaugomis didžiausias galimybes pasinaudoti turi socialiai remtinų šeimų vaikai (atvejais, kai kelialapiai dotuojami valstybės) arba pasiturinčių tėvų vaikai, todėl vidurinėsios pajamingumo klasės tėvų vaikai vaikų vasaros poilsio paslaugomis naudojami mažiausiai ir, galima teigti, yra diskriminuojami; 5) daugelio stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų visiškai susidėvėjusi fizinė aplinka – netvarkyti ir neremontuoti vaikų gyvenamieji nameliai, tvarkytinos bendrojo naudojimo patalpos, žaidimų įrenginiai, sanitariniai mazgai, asmens higienos patalpos, todėl siūlytina iš esmės spręsti klausimą dėl stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų materialinės – techninės bazės ir infrastruktūros atnaujinimo, renovacijos; 6) nuolatos mažėjant stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų skaičiui, o tuo pačiu vaikų galimybėms gauti kokybišką vasaros poilsio paslaugą, tikslinga svarstyti galimybę valstybei steigti ir administruoti naujas vaikų vasaros poilsio stovyklas. Atkreiptinas dėmesys, kad šalies vietovėse, rekreacine prasme esančiose itin palankioje fizinėje – geografinėje aplinkoje (pvz.: Zarasai, Ignalina, Utena) iš vis nėra stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų; 7) nemažoje dalyje stovyklų pasikliaujama tik natūralios gamtos teikiamomis galimybėmis, gražiu kraštovaizdžiu, nepakankamą dėmesį skiriant vaikų intelektinei veiklai, todėl būtina tobulinti, įvairinti vaikų užimtumą vaikų vasaros poilsio stovyklose, šalia bendro profilio stovyklų, skatinti istorinių, meninių, kultūrinių, etnokultūrinių, pažintinių stovyklų, ugdančių vaikų pilietiškumą, tautinę savimone, kultūrinę brandą, socialinius įgūdžius bei saviraišką veiklą. Manytina, kad vaikų vasaros poilsio organizatoriams būtų tikslinga stovyklavimo metu derinti vaikų laisvalaikį su darbinių įgūdžių formavimu; 8) būtina spręsti gabių, talentingų vaikų vasaros poilsio finansavimo iš valstybės biudžeto arba dalies išlaidų kompensavimo klausimą. Taip pat didesnę dėmesį būtina skirti vaikų su fizine negalia optimaliam vasaros poilsio organizavimui; 9) atsižvelgiant į vaikų neformalaus ugdymo svarbą visavertės vaiko asmenybės formavimuisi,

prevencinę reikšmę, įvertinus jo poreikį, tikslinga spręsti klausimą dėl stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų ir kitų vaikų laisvalaikio bei sveikatinimo įstaigų turimos bazės panaudojimo vaikų ir moksleivių taip pat ir žiemos poilsiu/užimtumui organizuoti; 10) nepakankama viešosios informacijos apie vaikų vasaros poilsio stovyklų veiklą, turinį, veiklos programas sklaida – siūlytina steigti vieningą informacinę bazę (pvz.: Švietimo ir mokslo ministerijos tinklalapyje) apie visų tipų vaikų vasaros poilsio stovyklas šalyje (t.t. registrą), jų veiklą, organizuojamas programas, tikslus, kainas ir pan. Tokiu būdu būtų užtikrinama ir gerosios praktikos ir patirties šioje srityje sklaida; 11) būtina spręsti stovyklų organizatorių, vadovų, asmenų, tiesiogiai dirbančių su vaikais specializuoto mokymo (pvz.: sudarant bendradarbiavimo sutartis su pedagoginės krypties švietimo įstaigomis) klausimus, taip pat reikalinga griežtesnė tokių asmenų atranka; 12) būtina atkreipti dėmesį ir įvertinti situaciją, kad dalis vaikų vasaros poilsio stovyklų, ypač įsikūrusių pajūryje ir kitose vaizdingesnėse šalies vietose jau yra privatizuotos ir vaikų vasaros poilsio veiklos nebevykdys (stovykla „Gulbinai“ (Vilniaus rajonas), stovykla „Lietuvos Atgaja“ (Grigiškės)).

8. *Vaikų sveikatos priežiūra*

2004 metai buvo paskelbti Vaikų sveikatos metais, tačiau Sveikatos apsaugos ministerijos parengta Vaikų sveikatos metų programa yra itin siaura. Programoje visas dėmesys sutelktas tik į ikimokyklinio amžiaus vaikus (naujagimiams palankių ligoninių tinklo plėtimas, vaikų iki 5 metų skiepijimas, 6-8 metų vaikų krūminių dantų padengimas silantais), neskiriant pakankamai dėmesio veiksmingoms, besimokančių vaikų sveikatą gerinančioms priemonėms, bet ypatingai didelį dėmesį skiriant švietėjiško pobūdžio priemonėms (konferencijoms, informaciniams renginiams).

Lietuva Europoje ir pasaulyje yra „pirmaujanti“ valstybė pagal vaikų ir jaunimo prastos psichikos sveikatos rodiklius: savižudybes, fizinį ir psichologinį nepilnamečių smurtą. Lietuva „pirmauja“ ir pagal jaunuolių, kurie nužudė vyresnius asmenis arba savo bendraamžius, skaičių. Skaičiai akivaizdžiai rodo, kad valstybė neskiria reikiamo dėmesio vaikų psichinei sveikatai, nėra efektyvios psichikos sveikatos strategijos. Šeimos, turinčios problemų, pakliūna į uždara ratą, kai reikia efektyvios pagalbos- jos nesulaukia, o įvykus tragedijai valstybės institucijų reakcija dažniausiai būna neadekvati ir nukreipta ne problemų sprendimui iš esmės, o trumpalaikiam pasekmių neutralizavimui, kuris dažniausiai yra priešingas vaikų interesams, nes yra susijęs su šeimos išbalansavimu, t.y. vaikų ir tėvų atskyrimu, izoliavimo atitinkamoje įstaigoje ir pan.

Dar vienas netoleruotinas problemų sprendimo būdas – elgesio ir psichikos sutrikimų turinčius vaikus bandoma „perauklėti“, ir jie, neįvertinus tikrosios vaiko sutrikimo priežasties, būna nukreipiami į specialiąsias vaikų auklėjimo įstaigas, o netekę tėvų globos vaikai – į globos

institucijas vaikams su proto negalia, t.y. institucijas, kurių veiklos tikslas ir darbo specifika visiškai neatitinka minėtų vaikų poreikių.

Manytina, kad, vykdant globos įstaigų, specialiųjų internatinių, internatinių mokyklų, kūdikių namų reformą, asmens sveikatos priežiūros įstaigų pertvarkymus, būtina numatyti kvalifikuotos kompleksinės pagalbos psichikos sveikatos sutrikimų turintiems vaikams teikimą ir jai teikti būtinos infrastruktūros sukūrimą.

9. Vaiko interesai žiniasklaidoje

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus praktinė ir teorinė veikla rodo, kad šiandieną Lietuvoje, labai retai išlaikoma pusiausvyra tarp visuomenės teisės, ar kitaip tariant viešo intereso žinoti ir vaiko teisės jaustis ir būti saugiu. Ar gali būti visuomenė informuojama taip, kad tos informacijos rinkimo būdai ir jos sklaida nepažeistų tos pačios visuomenės pažeidžiamiausių jos narių – vaikų teisių ir jų įstatymais saugomų interesų. Realybėje kol kas stebima pakankamai liūdna situacija.

Kasdieninėje veikloje žiniasklaidos priemonės formuodamos informacijos srautus itin lengvai pamina daugelį visuotinai pripažintų vaiko teisių: vaiko teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, teisę į šeimyninio gyvenimo autonomiškumą, teisę nepatirti neteisėto kėsینimosi į jo garbę ir reputaciją ir pan.

Neretai informacijos pateikimo visuomenei pagrindiniu atrankos kriterijumi tampa ne pateikiamų žinių aktualumas ir svarba visuomenei, ar konkrečiai bendruomenei, o komercinis faktorius, t.y. visuomenei teikiamos tokios žinios, kurias lengviausia parduoti be didesnių intelektinių pastangų, kurios sukelia didžiulį ažiotažą, nors ne visada sveiku vertintą susidomėjimą, ir savaime didina žiniasklaidos pelningumą. Pelno siekimas, kas įprastoje komercinėje veikloje yra savaime suprantamas dalykas, visuomenės informavimo sferoje nelygioje kovoje labai dažnai nusveria suvokimą, kad skleidžiant informaciją privalu apsaugoti vaikus nuo neigiamos informacijos poveikio.

Taigi, balansas tarp paminėtų procesų - visuomenės intereso žinoti patenkinimo ir vaiko teisės jaustis ir būti saugiu užtikrinimo, labai dažnai nusvyra ne vaiko naudai.

Šiandieną viešojo informavimo priemonės ne tik informuoja visuomenę, bet ir nulemia jos vertybinę skalę, elgsenos modelius, tam tikra prasme moko, netgi iš dalies formuoja bendrąją visuomenės sąmonę, jos psichologinę savijautą.

Todėl labai svarbu pasiekti, kad žiniasklaida pateiktų objektyvią, neiškraipytą ir, nepriklausomai nuo jos rengėjo nuotaikos, neinterpretuotą informaciją, nes turėdama puikias galimybes pasiekti itin plačią auditoriją, ji tuo pačiu turi potencialias galimybes modeliuoti informacijos vartotojų nuomonę. Kitaip tariant, siektinas rezultatas yra tas, kad žiniasklaidos tikslas būtų operatyvus objektyvios informacijos apie visuotinai svarbius reiškinius valstybės gyvenime pateikimas, o ne viešas asmeninių dalykų vertinimas.

Televizijoje ir spaudoje, taip pat kitose informavimo priemonėse ypač dažnai prasilenkiama su valstybės garantuota vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, tiek kalbant apie vaiką – teisės pažeidimo auką, tiek apie vaiką – teisės pažeidėją. Teikiant informaciją ir apie vienus, ir apie kitus nepilnamečius neapdairiai pateikiami jų asmens duomenys, atvaizdai, imami interviu, nagrinėjamos aplinkybės, leidžiančios nustatyti nepilnamečio asmens tapatybę, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos jų nuomonės ir vertinimai. Tokiu būdu, neabejotinai, pažeidžiamos Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymo bei kitų tarptautinių ir nacionalinių vaiko teisių apsaugos reguliavimo srities teisės aktų nuostatos, ignoruojami vaikų interesai bei neužtikrinama vaiko teisė į saugią erdvę.

Negalima nepastebėti ir teigiamų pokyčių viešojo informavimo priemonių veikloje. Daug geranoriškiau ir atviriau žiniasklaidos atstovai bendrauja su vaiko teisių apsaugos institucijomis, nevengiama probleminių veiklos aspektais, susijusiais su vaiko interesų žiniasklaidoje įvertinimu, pagalba ar konsultacija, kreiptis į vaiko teisių apsaugos institucijas. Tačiau negalima nepastebėti, kad nepakankamai efektyviai veikia žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmas, kurio nuostatos iš principo, ir turėtų būti pagrindinėmis etikos gairėmis kiekvienam viešosios informacijos rengėjui ir transliuotojui. Taip pat manytina, kad žiniasklaida didesnę dėmesį turėtų skirti prevencinei veiklai, kuriant ir transliuojant socialiai reikšmingo turinio laidas.

Paminėtina ir netradicinės, jeigu taip sąlyginai galima įvardinti, žiniasklaidos, t.y. elektroninės žiniasklaidos reglamentavimo ir reguliavimo problema. Virtuali žiniasklaida jau yra tapusi daugelio iš mūsų kasdienybe. Elektroniniai laikraščiai ir žurnalai, informaciniai portalai sulaukia ne mažesnio skaitytojų dėmesio nei įprastinė žiniasklaida. Tačiau teisinio šios žiniasklaidos reguliavimo mechanizmo, priežiūros bei stebėsenos sistemos, kurios viena iš paskirčių būtų užtikrinti šios informavimo sferos suderinamumą su vaiko teisėmis ir jo teisėtais interesais, faktiškai neturime. Kol kas, bene vienintelis, veikiantis nacionalinis teisės aktas skirtas šios srities reglamentavimui - yra Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos

platinimo tvarkos patvirtinimo”, kurio tikslas – nustatyti viešo naudojimo kompiuterių tinkluose neskelbtinos informacijos kontrolės ir ribojamos viešosios informacijos platinimo šiuose tinkluose nuostatas, jų įgyvendinimą ir laikymosi kontrolę. Tačiau, nors minėtu nutarimu patvirtinta tvarka galioja jau metus, pozityvesnių pokyčių šioje srityje, siekiant apsaugoti vaiką nuo virtualių grėsmių, dar nematyti.

Gal todėl čia informacijos sklaida realizuojama bemaž taip, kaip kas išmano, per daug „nesukant galvos” dėl siūlomos informacijos turinio teisingumo, objektyvumo, patikimumo, gana begėdiškai piktnaudžiaujant interneto vienu iš privalumų - informacijos teikėjo ar vertintojo anonimiškumu.

Internetas dėl savo unikalios prigimties padeda žmonėms bendrauti nepriklausomai nuo atstumo, laiko, valstybių sienų. Tačiau, būtent internete gana neretai aptinkamas informacijos turinys, kurio viešą skelbimą įstatymai riboja ar visai uždraudžia.

Lietuva, sekdamą pažangia užsienio valstybių patirtimi, imasi iniciatyvų reglamentuoti ir riboti neigiamos informacijos patekimą į internetą, kuris tiek pas mus, tiek ir kitose pasaulio šalyse pasižymi dviem kriterijais: a) yra plačiai vartojamas b) itin sunkiai prižiūrimas. Pasaulinio elektroninio informacinio tinklo savybės, darančios jį labai patraukliu daugeliui vartotojų, kartu ir apsprendžia situaciją, kad bet koks valstybės siekis reguliuoti jame talpinamą informaciją tampa gerokai sudėtingesniu, nei tradicinėse informacijos sklaidimo priemonėse.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone būtina skatinti ir didinti elektroninės žiniasklaidos savireguliacijos priemonių veiksmingumą, interneto turinio kontrolės programas, o tam tikrais atvejais kurti ir diegti interneto turinio filtravimo priemones bei tinklapių priskyrimo atitinkamoms kategorijoms, pvz.: vaiko ugdymui vertingų, vaiko fiziniam, dvasiniam ir doroviniam vystimui žalingos įtakos neturinčių ir pan. interneto svetainių, sistemą. Būtų tikslinga įtvirtinti interneto paslaugų vartotojams galimybę viešai pareikšti savo nusiskundimus ar nepasitenkinimą dėl netinkamo turinio informacijos skelbimo internete ir kitose elektroninės žiniasklaidos priemonėse.

10. Vaikų išvykimas į užsienio valstybes

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, išliko neišspręsta problema dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes tvarkos tobulinimo. Ši problema įgavo ypatingą aktualumą, Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, nes, tarp vaiko tėvų esant ginčui dėl jo gyvenamosios vietos ar bendravimo su vaiku tvarkos, dažnas tėvas, pasinaudodamas vaiko laikinojo išvykimo į užsienio

valstybes tvarkos spragomis, išvykdamas dirbti į užsienio valstybę, su savimi išsiveža ir nepilnametį vaiką, taip apribodamas kito iš tėvų teisę matytis ir bendrauti su vaiku. Paminėtini pagrindiniai šiuo metu galiojančios tvarkos trūkumai, kurie nebuvo išspręsti: laikino vaiko išvykimo sąvokos nebuvimas; aplinkybių, kuriomis remiantis konstatuojama, kad vaikas daugiausia gyvena su vienu iš tėvų, ir antrojo iš tėvų sutikimo dėl vaiko laikino išvykimo į užsienio valstybes negalima gauti dėl objektyvių aplinkybių, neįvardijimas; fakto, kad vaikas daugiausia gyvena su vienu iš tėvų, patvirtinančių dokumentų nepatikimumas; kontrolės mechanizmo, užkertančio kelią tėvams piktnaudžiauti savo teisėmis (tėvų valdžia) ir užtikrinanti tinkamą jiems tenkančių pareigų, susijusių su vaiko gyvenamosios vietos deklaravimu, vykdymą, nebuvimas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad ataskaitiniu laikotarpiu išryškėjo vaiko nuolatinio išvykimo į užsienio valstybes problema, kuri siejasi su antrojo iš tėvų (likusio Lietuvoje) galimybėmis įgyvendinti savo valdžią išvykusio nepilnamečio vaiko atžvilgiu, t.y. bendrauti su vaiku, palaikyti tiesioginius ryšius, dalyvauti jo auklėjime ir panašiai.

Manytina, kad artimiausiu metu būtų tikslinga spręsti atitinkamo teisinio reglamentavimo klausimą tiek dėl vaiko laikino, tiek dėl nuolatinio išvykimo į užsienio valstybes tvarkos, kuri numatytų abiejų vaiko tėvų teises ir pareigas nepilnamečio vaiko atžvilgiu bei jų įgyvendinimo užtikrinimo mechanizmą vaikui išvykus tiek į Europos sąjungos valstybes, tiek į kitas užsienio šalis.

11. Vaikų atstovavimas tėvams laikinai išvykus į užsienį

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos praktika leidžia teigti, kad Lietuvoje dažnėja atvejų, kuomet tėvai dėl objektyvių ar subjektyvių aplinkybių laikinai išvyksta į užsienio valstybes, palikdami vaikus trečiųjų asmenų priežiūrai, t.y. vaikai lieka be įstatyminių savo atstovų, nes teisės aktai nenumato, kad vaikų globos (rūpybos) klausimas tokiais atveju būtų sprendžiamas. Į vaiko teisių apsaugos kontrolierių itin dažnai kreipiasi savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos dėl vaiko atstovavimo problemų sprendimo jo tėvams laikinai išvykus dirbti (mokyti) į užsienio valstybę (-es). Daugeliu nurodytų atvejų vaikai paprasčiausiai paliekami senelių ar kitų giminaičių (kartais tiesiog pažįstamų ar kaimynų) priežiūrai, tačiau savaime tokie asmenys nėra pripažįstami vaiko įstatymiais atstovais. Todėl atsiranda daug problemų jiems atstovaujant vaiko interesus mokymo įstaigose, sveikatos priežiūros įstaigose ir panašiai. Problema tapo ypač aktuali Lietuvai įstojus į Europos Sąjungos šalių bendriją, kai dažno asmens laikina gyvenamoji ar darbo vieta yra užsienio valstybėje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas spręsti nurodytą problemą, inicijavo jos svarstymą Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijoje, o komisijos suformuota darbo grupė pateikė Lietuvos Respublikos Seimui Civilinio kodekso 3.157 straipsnio papildymo įstatymo projektą (Nr. IXP-3845). Šio teisės akto projekto esmė – nustatyti tvarką, pagal kurią tėvai laikinai negalintys rūpintis neveiksniu nepilnamečiu vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (tėvams laikinai išvykus iš Lietuvos Respublikos ir pan.), išreikštų valią dėl vaiko laikinosios priežiūros ir atstovo skyrimo kreipdamiesi į teismą. Teismas, atsižvelgdamas į vaiko norus ir teisėtus interesus, supaprastinto proceso tvarka vaikui paskirtą laikiną juridinį atstovą ir nustatytą jo gyvenamąją vietą. Tačiau Lietuvos Respublikos Vyriausybė minėtam teisės akto projektui nepritarė, o Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai kartu su Teisingumo ministerija pavedė parengti ir iki 2005 m. kovo 1 d. pateikti Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymus dėl vaikų, kurių tėvai dėl įvairių priežasčių laikinai išvyksta į užsienį, globos organizavimo problemos sprendimo ir reikiamų teisės aktų projektų parengimo.

Atsižvelgiant į tai, kad vaiko atstovavimo problema iki šiol nėra išspręsta, būtina spartinti teisinį šios srities reglamentavimą.

12. Pagalba delinkventinio elgesio vaikams

Būtina spartinti Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo priėmimą. Jau šiandieną turime situaciją, kad nėra nei sistemos nei efektyviai veikiančių institucijų, kurios sugebėtų teikti savalaikę ir kvalifikuotą pagalbą delinkventinio elgesio nepilnamečiams. Senai parengto ir ilgą laiką delsiama priimti (Švietimo ir mokslo ministerija dar 2002 m. gruodžio 17 d. pristatė darbo grupės parengtą Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektą) įstatymo projekto tikslas ir yra sukurti vaiko teises atitinkančią, į vaiko, turinčio elgesio sutrikimų ugdymą bei socialinę, pedagoginę ir psichologinę pagalbą orientuotą, nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros priemonių sistemą. Šis teisės aktas turėtų reformuoti šiuo metu egzistuojančių specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų sistemą, reglamentuoti šiuo metu nereglamentuotą nepilnamečių minimalios priežiūros sistemą, t.y. sukurti minimalios priežiūros priemonių tinklą savivaldybių lygmenyje, o vidutinės priežiūros priemonių tinklą – apskrityse. Sudaryti vaikams sąlygas būti paliktiems kuo arčiau jų gyvenamosios vietos, siekiant nenutraukti jų ryšių su gyvenamąja aplinka, sudaryti geresnes sąlygas sėkmingesnei socializacijai visuomenėje. Galima teigti, kad dėl nesibaigiančių tarpžinybinių derinimų iki šiol neveikia vaiko gerovės užtikrinimui būtina grandis.

13. Vaiko teisių apsaugos institucijų sistema

Institucijų, veikiančių vaiko teisių apsaugos srityje, pertvarkymas – tema, diskusijas dėl kurios atnaujino Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos parengtas ir Lietuvos Respublikos Seimui pateiktas Valstybinės vaiko teisių apsaugos įstaigos įstatymo projektas. Ne tik specialistams, bet ir daugeliui žmonių natūraliai kyla klausimas, ko trūksta, kad visa vaiko teisių apsaugos sistema veiktų sklandžiai, kad vaikui būtų suteikta savalaikė, jo poreikius ir interesus atitinkanti pagalba. Manytina, jog vaiko teisių apsaugos institucijų sistemoje trūksta vienos labai svarbios grandies – visų vaiko labai dirbančių institucijų pastangų vaiko gerovei užtikrinti koordinavimo.

Taip pat būtina perskirstyti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų funkcijas, išvengiant jų dubliavimo, atskiriant viešojo administravimo funkcijas (vaiko teisių ir interesų atstovavimas ir gynimas įvairiose institucijose) nuo socialinių paslaugų (socialinis darbas su socialinės atskirties šeimomis ir rizikos grupės vaikais jų gyvenamojoje aplinkoje) teikimo vaikams ir jų šeimoms. Manytina, kad siekiant sistemos optimizavimo, atskirų vaiko gerovę užtikrinančių padalinių atsakomybės ribų išgryninimo, socialinių paslaugų organizavimo funkcijos priskirtinos savivaldybių administracijos struktūroje veikiantiems socialinės paramos padaliniais.

Didesnį dėmesį reikia skirti metodinės pagalbos savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbuotojams bei specialiųjų žinių teisės, psichologijos ir pan. klausimais teikimui, o taip pat jų kvalifikacijos vertinimui.

IV. VIEŠOJI VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLA

A. Tarpinstitucinis bendradarbiavimas

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 29 straipsnis nustato, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, įgyvendindamas šį įstatymą, bendradarbiauja su valstybės ir savivaldybių institucijomis ar įstaigomis, nevalstybinėmis institucijomis, taip pat su tarptautinėmis organizacijomis bei kitais fiziniais ir juridiniais asmenimis, kurių veikla yra susijusi su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga.

Vaikų teisių apsaugos klausimais ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius nuolatos kreipėsi į kompetentingas institucijas dėl praktinės ir tiriamosios veiklos metu paaiškėjusių problemų sprendimo, galiojančių teisės aktų tobulinimo, bendradarbiavo su daugeliu kitų valstybės ir savivaldybių institucijų bei nevyriausybinų organizacijų: Lietuvos Respublikos Prezidentūra, Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Socialinių reikalų ir darbo komitetu, Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisija.

Derinant teisės aktų projektus, nagrinėjant atskirų sričių su vaiko teisių apsauga susijusių problematiką bei teikiant siūlymus jai spręsti, vertinant vaikų teisių apsaugos teisinio reguliavimo spragas intensyviai bendradarbiauta Lietuvos Respublikos Vyriausybės lygmenyje, t. y. su Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Teisingumo ministerija, Kultūros ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Vidaus reikalų ministerija, Užsienio reikalų ministerija, taip pat įstaigomis prie ministerijų, - Įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, Migracijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos ir kt. Intensyvus tarnybinis bendradarbiavimas vyko su šalies savivaldybių merais, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybomis, apskričių viršininkų administracijomis,

Rezultatyvus bendradarbiavimas vyko su Generaline prokuratūra, Vilniaus apygardos prokuratūra, Vilniaus apylinkės prokuratūra bei kitų miestų teritorinėmis prokuratūromis, Policijos departamentu prie Vidaus reikalų ministerijos, apylinkių ir apygardų teismais.

VTAKI kreipimaisi, pateikti siūlymai dėl vaiko apsaugos problemų

Ataskaitiniu laikotarpiu, siekdamas pagerinti vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugos padėtį, vaiko teisių apsaugos kontrolierius kreipėsi ir pateikė siūlymus vaiko teisių apsaugai gerinti daugeliui valstybės ir savivaldybių institucijų ir įstaigų. Paminėtini iš jų:

☞ Siekiant, kad kvalifikuota psichologinė, psichoterapinė ir psichiatrinė pagalba krizinę situaciją išgyvenantiems vaikams nebūtų finansiškai ribojama, nes tai neatitinka geriausiojo vaiko intereso principo ir galimai pažeidžia aukščiau įvardintas vaikų teises kreiptasi į Sveikatos apsaugos ministrą ir Vilniaus miesto merą dėl Respublikinės universitetinės ligoninės Vaiko raidos centro vykdomo projekto „Vaikų krizių tarnyba“ finansavimo;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolierė, reaguodama į įstaigoje gautą informaciją, nagrinėjo transporto lengvatų keleiviams klausimą. Peržvelgus teisės aktus pastebėta, kad kai kuriuose poįstatyminiuose, keleivių vežimą detalizuojančiuose, teisės aktuose yra vadovujamasi negaliojančiais teisės aktais (pvz.: Lietuvos Respublikos įstatymu dėl Važiavimo keleiviniu transportu lengvatų ir kai kurių kategorijų pareigūnų, tarnautojų bei kitų asmenų važiavimo keleiviniu transportu išlaidų kompensavimo, kt.). Vadovaujantis Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 29 straipsniu, siūlyta spręsti aukščiau įvardintą problemą.

☞ Įvertinus susiklosčiusią ydingą specialiųjų vaikų auklėjimo ir globos namų ugdytinių kontingento formavimo praktiką, kai auklėjimo ir globos namuose, kartu su socialaus elgesio sutrikimų turinčiais nepilnamečiais yra apgyvendinami realią laisvės atėmimo bausmę atlikę ir, kriminalinę patirtį bei žalingos elgsenos nuostatas turintys nepilnamečiai, vaiko teisių apsaugos kontrolierius dėl aukščiau nurodytų specialiųjų auklėjimo ir globos namų veiklos organizavimo problemų ir būtinybės jas neatidėliotinai spręsti kreipėsi į Teisingumo bei Švietimo ir mokslo ministerijas;

☞ Pateikti siūlymai Teisingumo ministerijai dėl nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymo proceso reglamentavimo tobulinimo, siekiant maksimaliai tinkamai teismų sprendimų vykdymo procese apsaugoti ir užtikrinti nepilnamečių vaikų teises ir teisėtus interesus;

☞ Siekiant spręsti smurto prieš vaikus problemą Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikti motyvuoti siūlymai ir argumentai rengiamai nacionalinei programai, skirtai smurto prieš vaikus prevencijai ir pagalbai vaikams;

☞ Siekiant tobulinti vaiko globos (rūpybos) sistemą, maksimaliai užtikrinti tėvų globos netekusio vaiko priežiūrą, jo teisių ir teisėtų interesų tinkamą atstovavimą ir pasaugą, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikti konkretūs vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymai šiai sričiai tobulinti;

☞ Įvertinus užsieniečių ketinamą įvaikinti vaikų teisinės padėties Lietuvos Respublikoje klausimo išsprendimo būtinumą įvaikinimo procedūros vykdymo eigoje bei siekiant užtikrinti

minėtų vaikų teises ir teisėtus interesus, kreiptasi į Įvaikinimo tarnybą prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos;

☞ Įvertinus antstolių veiklos problemas vykdant teismų sprendimus, kai skolininkų banko sąskaitose yra areštuojamos ir nurašomos socialinės išmokos, kompensacijos, pensijos, sumokėtos lėšos vaikų išlaikymui bei kitos lėšos, iš kurių išieškojimas yra ribojamas ar iš viso negalimas, kreiptasi dėl probleminės situacijos sprendimo į Teisingumo ministeriją;

☞ Dėl vaikų teisių ir teisėtų interesų švietimo procese tinkamo užtikrinimo kreiptasi į Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetą;

☞ Apibendrinus skundus ir kreipimusis su prašymais apginti nepilnamečių vaikų teises ir jų teisėtus interesus, užkirsti kelią galimam arba jau pradėtam šeimos išskeldinimo iš gyvenamojo būsto procesui bei siekiant užtikrinti tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose įtvirtintas vaiko teises ir teisėtus interesus, vaiko teisę gyventi kartu su tėvais, būti auklėjamu ir aprūpinamu savo tėvų šeimoje, teisę nebūti išskirtu su tėvais, prieš savo norą ir pan., konkretūs siūlymai tobulinti šios srities teisinį reguliavimą pateikti Lietuvos Respublikos Seimo Žmogaus teisių komitetui;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolierius susipažinęs su praktikoje egzistuojančia problema sprendžiant leidimų gyventi Lietuvos Respublikoje vaikams išdavimo klausimą, siekdamas kad šiame procese, iki bus priimti atitinkami teisės aktai, būtų vadovaujama prioritetiniu vaiko teisių ir interesų apsaugos ir gynimo, vaikų auklėjimo šeimoje, teisingumo, protingumo ir kitais bendraisiais teisės principais pateikė išvadą Migracijos departamentui prie Vidaus reikalų ministerijos;

☞ Įvertinus, jog kasmet blogėja mokyklinio amžiaus vaikų sveikatos rodikliai, mažėja sveikų, normaliai besivystančių vaikų, daugėja – turinčių regos, laikysenos sutrikimų, stuburo iškrypimų, stomatologinių problemų, taip pat didėja vaikų irzlumas, nervinė įtampa, kasi liudija ne tik fizinės, bet ir psichinės vaikų sveikatos blogėjimą, vaiko teisių apsaugos kontrolierius kreipėsi į visų šalies savivaldybių merus prašydama skirti deramą dėmesį medicinos kabinetų mokyklose steigimui, visuomenės sveikatos priežiūros specialistų įdarbinimui, tiksliniam lėšų skirtų mokinių sveikatos priežiūrai panaudojimui;

☞ Raginant užtikrinti tinkamą romų bendrijos nepilnamečių vaikų teisių ir jų teisėtų interesų apsaugą, griežtai laikytis vaikų nediskriminavimo principo, sprendžiant romų Kirtimų gyvenvietės probleminius klausimus, kreiptasi į Vilniaus miesto savivaldybę;

☞ Siekiant spręsti vieną rimčiausių Lietuvos mokyklų problemų, – vaikų tarpusavio tyčiojimąsi ir priekabiavimą, kreiptasi į Lietuvos Respublikos Vyriausybę siūlant spręsti klausimą dėl efektyvios psichologinės pagalbos vaikams ir paaugliams bei metodinių gairių kaip tikslingai

spresti vaikų tarpusavio tyčiojimosi ir priekabiavimo problemą socialiniams pedagogams, psichologams, mokytojams, administracijos darbuotojams poreikio;

☞ Apibendrinus skundų dėl vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimo, sprendžiant invalidumo nustatymo klausimus, tyrimų rezultatus, dėl poreikio detaliau reglamentuoti invalidumo nustatymo eigą, asmenų, dalyvaujančių šiame procese teises ir pareigas, kreiptasi į Sveikatos apsaugos ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijas;

VTAKI išvados, nuomonė pateiktiems teisės aktų projektams

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 4 punktas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriui suteikia teisę siūlyti Seimui ir Vyriausybei priemones, kaip pagerinti Lietuvos Respublikoje įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytą vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą. Vadovaujantis šia įstatymo nuostata Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga teikė išvadas, nuomonę įvairioms valstybės institucijoms dėl teisės aktų, priemonių bei veiklos atitikimo vaiko teisėms ir jo teisėtiems interesams, dalyvavo rengiant ir tobulinant teisės aktus, teikė siūlymus vaiko apsaugai gerinti. Iš jų paminėtini svarbesnieji:

☞ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomonė dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl statistinių rodiklių apie vaikus sąrašo patvirtinimo“ projekto. Derintas teisės akto projektas parengtas vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 30 d. nutarimo Nr. 1211 „Dėl Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. birželio 10 d. nutarimo Nr. IX-1621 „Dėl Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2002 metų veiklos ataskaitos“ įgyvendinimo“ 1.1. punkto nuostatas. Tikslas – reglamentuoti informacijos apie vaikus kaupimo tvarką bei patvirtinti privalomos kaupti informacijos apie vaikus rodiklių sąrašą;

☞ Sveikatos apsaugos ministerijai pateikta išvada dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 2 d. nutarimo Nr. 437 „Dėl ankstyvo vaikų (moksleivių) psichiką veikiančių medžiagų vartojimo nustatymo tvarkos patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto;

☞ Pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvada smurto prieš vaikus klausimais Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos parengtam Klausimynui apie smurtą prieš vaikus;

☞ Pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvada ir pastabos Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos rengtai Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos įgyvendinimo priemonių 2005-2012 metais plano projektui;

☞ Pateikta vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išvada ir pasiūlymai Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekso projektui;

☞ Pagal Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos kompetenciją pateikta nuomonė Jungtinių Tautų nepriklausomo eksperto parengtam klausimynui smurto prieš vaikus klausimais;

☞ Ataskaitiniu laikotarpiu vaiko teisių apsaugos kontrolierius keletą kartų (2004 metų birželio, liepos ir lapkričio mėnesį) nagrinėjo ir teikė išvadą rengiamam Lietuvos Respublikos nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektui;

☞ Pateiktos pastabos ir pasiūlymai Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovo galutinei redakcijai, kurią Jungtinių Tautų vystymo programos Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) užsakymu parengė vaiko teisių ekspertai Rachel Hodgkin ir Peter Newell;

VTAKI rengti teisės aktų projektai

Kontrolieriaus įstaiga per ataskaitinį laikotarpį taip pat savarankiškai parengė ir pateikė kompetentingoms institucijoms šiuos teisės aktų projektus:

☞ Efektyvesnei vaiko teisių apsaugai, vaiko teisių apsaugos srities organizacijų ir asmenų funkcijų ir iniciatyvų koordinacijai, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga parengė ir Lietuvos Respublikos Seimui pateikė didelės apimties Valstybinės vaiko teisių apsaugos įstaigos įstatymo projektą, kurio pagrindą sudaro teorinės ir praktinės kontrolieriaus veiklos apibendrinimas. Projekto tikslas – reformuoti visą esamą vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą valstybės ir savivaldybių lygmenyje, sustiprinant jų vaidmenį bei didinant veiklos efektyvumą. Išspręsti centrinės, valstybės ir savivaldybių vaiko teisių apsaugos politikos įgyvendinimą ir veiksmus koordinuojančios, institucijos klausimą. Aiškiai apibrėžti institucijų uždavinius bei jų vietą valstybės institucijų sistemoje ir kt.;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymu parengtas Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005-2007 programos projektas, numatantis kompleksinius ir koordinuotus veiksmus bei prevencines, intervencines, postvencines priemones smurto prieš vaikus reiškiniui šalinti. Programos įgyvendinimui numatyta apie 3,5 mln. Lt, taip pat programoje numatomi konkretūs darbai (pvz.: švietimo apie smurtą, jo žalą, paslaugų smurto aukai ar smurtautojui sistemą, specialistų kvalifikacijos kėlimo, teisinės bazės tobulinimo, bendradarbiavimo plėtos, paslaugų vaikams tobulinimo ir pan.), konkretūs priemonių vykdytojai ir, kas labai svarbu, įgyvendinimo terminai;

☞ 2004 m. liepos 8 d. papildytas Administracinių teisės pažeidimų kodeksas 181³ straipsniu, kurį parengė Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Nauja teisės norma numato administracinę atsakomybę už psichologinio ir fizinio smurto vartojimą vaiko atžvilgiu ar kitoki

vaiko teisių pažeidimą, neteisėtą trukdymą vaikui naudotis savo teisėmis ir laisvėmis ar kitokia vaiko teises pažeidžiančia veika;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, siekdamas spręsti nepilnamečių vaikų priežiūros, jų tėvams laikinai išvykus dirbti į užsienio valstybes, problemą, inicijavo šio klausimo svarstymą Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijoje, o komisijos suformuotai darbo grupei pateikė Lietuvos Respublikos Civilinio kodekso 3.157 straipsnio papildymo įstatymo projektą. Projekto esmė – nustatyti tvarką, pagal kurią tėvai laikinai negalintys rūpintis neveiksniu nepilnamečiu vaiku dėl susiklosčiusių objektyvių aplinkybių (tėvams laikinai išvykus iš Lietuvos Respublikos ir pan.), išreikštų valią dėl vaiko laikinosios priežiūros ir atstovo skyrimo kreipdamiesi į teismą. Teismas, atsižvelgdamas į vaiko norus ir teisėtus interesus, supaprastinto proceso tvarka vaikui paskirtų laikiną juridinį atstovą ir nustatytų jo gyvenamąją vietą.

Konferencijos, diskusijos, seminarai

Dalyvauta daugelyje valstybinių institucijų ir įvairių organizacijų rengtose konferencijose, seminaruose, pasitarimuose. Paminėtini tokie svarbesni renginiai, kuriuose dalyvavo vaiko teisių apsaugos kontrolierius ar įstaigos darbuotojai:

☞ Jaunimo psichologinės paramos centro organizuotas renginys – pristatymas „Jaunimo indėlis, atliekant krizių ir savižudybių prevenciją Lietuvoje: Jaunimo psichologinės paramos centro patirtis“;

☞ Tarptautinė konferencija “Kova su prekyba vaikais Europoje” Albanijos sostinėje Tiranoje, inicijuota Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro Alvaro Gil Robles;

☞ Lietuvos teisės universitete 2004 m. kovo 18 d. organizuotas forumo „Kriminogeniškumas – Viešoji informacija – Teisinė valstybė“ tęsinys, tema „Smurtas ir nusikaltimas žiniasklaidos akiratyje: visuomenės interesas ir poveikis nepilnamečiams“ (vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pranešimas tema „Interesų sandūroje: viešas interesas žinoti ir vaiko teisė jaustis saugiu“);

☞ Susitikimas Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje su Europos ombudsmenu prof. P. Nikiforos Diamandouros;

☞ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto organizuota diskusija „Destruktyvūs kultai kaip pavojingas visuomenei reiškinys“;

☞ Nacionalinės sveikatos tarybos Lietuvos Respublikos Seime organizuota konferencija „Narkomanija, ŽIV/AIDS: problemos ir pagrįsti sprendimai“;

☞ Lietuvos Respublikos Seimo Sveikatos reikalų komiteto ir Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos organizuota konferencija Seime „Vaikystė be smurto“;

☞ Lietuvos Respublikos Seimo Laikinosios narkomanijos prevencijos komisijos ir Kalėjimų departamento prie Teisingumo ministerijos Seime organizuota tarptautinė konferencija „Narkotikų vartojimo ir su tuo susijusių infekcinių ligų plitimo prevencija įkalinimo įstaigose – sritys, kuriose galime bendradarbiauti“;

☞ Teisingumo ministerijoje surengtas Teisės instituto kartu su Greifsvaldo Ernst-Moriz-Arndt universiteto Teisės ir valstybės mokslų fakultetu atlikto kriminologinio tyrimo „Jaunimo nusikalstamas elgesys: nukentėjusieji ir kaltininkai“ pristatymas;

☞ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos kartu su Lietuvos vaiko teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“ surengta spaudos konferencija, skirta akcijos „Gegužė – mėnuo be smurto“ apibendrinimui bei supažindinimui su 2004 m. gegužės mėnesį Bosnijoje ir Hercegovinoje įvykusios tarptautinės Europos ir Centrinės Azijos šalių konferencijos „Sukurkime Europą ir Centrinę Aziją vaikams“ rezultatais;

☞ Lietuvos moksleivių sąjungos kartu su Europos moksleivių sąjungų organizaciniu biuru (OBESSU) organizuota tarptautinė konferencija „Naujas požiūris į nuotolinį ir neformalųjį švietimą“;

☞ Šventinis renginys skirtas vaikams psichologinę pagalbą teikiančios Vaikų linijos 7 – ajam gimtadieniui pažymėti;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pranešimas „Jungtinių tautų vaiko teisių konvencija – pasaulis sukurtas vaikams“ Lietuvos Respublikos Seime organizuotame renginyje, skirtame Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvencijos 15 metų sukakčiai paminėti;

☞ Švietimo ir mokslo ministerijos, Lietuvos jaunimo laisvalaikio organizacijų asociacijos, Lietuvos vaikų ir jaunimo centro, Respublikinių moksleivių techninės kūrybos rūmų organizuota konferencija „Neformalusis vaikų švietimas pilietiškumui, savarankiškumui, verslumui“;

☞ Užsienio reikalų ministerijos organizuotas praktinis seminaras „Žmogaus teisės Lietuvoje tarptautinių įsipareigojimų kontekste“;

Dalyvauta darbo grupėse

Be pagrindinių kontrolieriaus funkcijų – tirti fizinių ir juridinių asmenų skundus bei kontroliuoti teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teises ir teisėtus interesus nuostatų įgyvendinimą Lietuvoje, ataskaitiniu laikotarpiu vykdyta aktyvi papildoma veikla, t.y dalyvauta daugelyje įvairaus lygmens darbo grupių:

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymu Teisingumo ministerijoje sudarytos darbo grupės nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymo problematikai nagrinėti bei reglamentavimui tobulinti, veikloje;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymu Lietuvos Respublikos Seimo Šeimos ir vaiko reikalų komisijos sudarytos darbo grupės Lietuvos respublikos civilinio kodekso vaiko teises reglamentuojančių straipsnių pakeitimo ir papildymo klausimams nagrinėti, veikloje;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus siūlymu Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytos darbo grupės - Nacionalinei programai prieš vaikų smurtą rengti, veikloje;

☞ Vaiko teisių apsaugos kontrolierės siūlymu sudarytos tarpžinybinės darbo grupės tobulinti visą vaiko globos (rūpybos) institutą, ypatingą dėmesį skiriant vaiko globėjų (rūpintojų) rengimui bei institucinės globos reformai, veikloje;

☞ Lietuvos Respublikos Seimo Valdybos sudarytos darbo grupės nepilnamečių apsaugos nuo seksualinio išnaudojimo, traumuojančio netradicinės lytinės orientacijos formavimo, įtraukimo į ankstyvą lytinį gyvenimą problemoms, atitinkamai koreguojant Baudžiamojo kodekso teisės normas, spręsti, veikloje;

☞ Lietuvos Respublikos Seimo Teisės ir teisėtvarkos komiteto sudarytos darbo grupės, problemoms, susijusioms su religinių, ezoterinių ar dvasinių grupių veikla, spręsti, darbe;

☞ Švietimo ir mokslo ministerijos sudarytos tarpžinybinės darbo grupės Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo projektui rengti darbo grupės veikloje;

☞ Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos sudarytos darbo grupės Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos projektui parengti, veikloje;

☞ Teisingumo ministerijos sudarytos darbo grupės Nepilnamečių justicijos programos projektui parengti, veikloje;

☞ Jungtinių Tautų vystymo programos Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) Jungtinių Tautų gyventojų fondas (UNFPA) kartu su Sveikatos apsaugos ministerija bei Valstybine visuomenės sveikatos priežiūros tarnyba įgyvendinamo projekto „Jaunimui palankios paslaugos Lietuvoje“ Nacionalinės jaunimo sveikatos ir raidos koordinacinės tarybos veikloje

B. Bendradarbiavimas su žmogaus teisių laikymosi priežiūros institucijomis

Pažymėtinas bendradarbiavimas su funkcinė prasme giminingomis institucijomis – Lietuvos Respublikos Seimo kontrolierių įstaiga, Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba, taip pat su Žurnalistų etikos inspektoriumi, Žurnalistų etikos komisija, Teisės institutu, Žmogaus teisių centru, Vaiko raidos centru. Vaiko teisių apsaugos kontrolierius, atsižvelgdamas į nagrinėjamų klausimų dėl esamų ar galimų vaiko teisių pažeidimų specifiką, siekdamas objektyvaus aplinkybių įvertinimo

bei atliekant tyrimus pasinaudoti ekspertinėmis kompetentingų institucijų išvadomis, dažnai kreipdavosi į minėtas institucijas nuomonės bei išvadų, o atskirais atvejais perduodavo pagal kompetenciją nagrinėti įstaigoje gautą informaciją, susijusią su minėtų institucijų įgalinimus atitinkančia problemine situacija. Šiuo aspektu ypač glaudus bendravimas vyko su Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba, taip pat Lygių galimybių kontrolieriaus tarnyba.

C. Bendradarbiavimas su vaiku teisių apsaugos srities NVO

Ataskaitiniu laikotarpiu, kaip ir ankstesniaisiais veiklos metais daug efektyviai vaiko teisių apsaugai svarbių klausimų spręsta talkinant nevyriausybinėms organizacijoms: Jungtinių Tautų Vaikų Fondo (UNICEF) centrine būstine Ženevoje, Jungtinių Tautų Vaikų Fondo (UNICEF) Lietuvos nacionaliniu komitetu, Lietuvos vaikų teisių gynimo organizacija „Gelbėkit vaikus“, Vaikų gerovės centru „Pastogė“, Kauno miesto Šeimos santykių institutu, Vaiko raidos centru, Vaiko teisių informaciniu centru, Paramos vaikui centru, Žmonių su negalia visuomenine organizacija „Viltis“, Vilniaus universitetine ligonine, Kauno arkivyskupijos Šeimos centru, SOS vaikai agentūra „Visos Lietuvos vaikai“ ir kt.

D. Bendradarbiavimas su vaiku visuomeninėmis organizacijomis

Džiugu pažymėti, kad ataskaitiniu laikotarpiu užsimezgė glaudūs ryšiai, sprendžiant su vaiko teisių apsauga susijusius klausimus, su visuomeninėmis vaikų organizacijomis – Lietuvos moksleivių sąjunga bei Lietuvos moksleivių parlamentu. Pastarųjų organizacijų vaidmuo ypač svarbus Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai įgyvendinant du didelės apimties darbus: a) organizuojant Konsultacinės vaikų tarybos prie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos įkūrimo ir veiklos reglamentavimo aptarimą, derinant parengtus veiklos teisinius pagrindus, veiklos klausimus; b) vaiko teisių apsaugos kontrolieriui atliekant tyrimą dėl tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose skelbiamos vaikų teisės žaisti įgyvendinimo Lietuvoje, t.y. nagrinėjant ir vertinant vaikų galimybes saugiai žaisti, analizuojant šalyje esamų vaikų žaidimo aikštelių būklę, vertinant būtinus infrastruktūrinius ir teisinio reglamentavimo pokyčius šioje srityje.

E. Gyventojų priėmimas

Ataskaitiniu laikotarpiu didelis dėmesys skirtas vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus bei įstaigos darbuotojų darbui su pareiškėjais ir kitais asmenimis dėl vaiko teisių ir teisėtų interesų problematikos besikreipiančių į Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius asmeniškai priima visus į jį darbo valandomis besikreipiančius asmenis (kontrolieriaus nesant besikreipusius priima vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus patarėjai).

Gyventojų priėmimas vykdomas visomis be išimties darbo dienomis ir, nors tai užima nemažą įstaigos darbo laiko dalį, galima pasidžiaugti puikiais rezultatais, - vis daugiau pareiškėjų renkami tiesioginį bendravimą su kontrolieriumi, kurio metu išsamiai išdėsto probleminę situaciją, pateikia su ja susijusią medžiagą (dokumentus, kitų institucijų atsakymus, situacijos vertinimus ir pan.), o tai sudaro galimybę kontrolieriui operatyviai reaguoti ir padėti išspręsti pareiškėjui rūpimas problemas. Galima pasidžiaugti, kad toks betarpiškas bendravimas su pareiškėjais, paskatino į vaiko teisių apsaugos kontrolierių keiptis pastebimai didesniam skaičiui vaikų, nes jiems, tokiu būdu, nereikia kreiptis raštu ir stengtis aprašyti ne visada lengvai aprašomas situacijas, peržengti psichologinį barjerą ir raštiškai įvardinti jų teises ir teisėtus interesus pažeidusius asmenis ir pan. (prireikus, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbuotojai vaikams, o taip pat ir kitiems besikreipusiems asmenims padeda surašyti kreipimąsi (skundą) vaiko teisių apsaugos kontrolieriui).

F. Komandiruotės

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo 12 straipsnio 3 punktą nustato, kad vaiko teisių apsaugos kontrolierius prižiūri ir kontroliuoja institucijų, susijusių su vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsauga, veiklą, dėl kurios pažeidžiamos ar gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai.

Įgyvendinant šią kontrolieriaus įstatymo nuostatą bei siekiant išsiaiškinti su tiriamais skundais susijusias aplinkybes, susipažinti su savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų darbu, atskirų regionų vaikų globos, ugdymo, švietimo įstaigų veikla, susipažinti su kitų vaikų teisių apsaugą įgyvendinančių ar su ja susijusių institucijų darbu, per ataskaitinį laikotarpį buvo vykta į 16 tarnybinių komandiruočių. Jų metu lankytasi įvairių savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybose (Kauno miesto, Kauno rajono, Klaipėdos miesto, Lazdijų rajono, Rokiškio rajono, Biržų rajono, Birštono miesto, Ignalinos rajono, Zarasų rajono), vaikų globos, ugdymo ir švietimo įstaigose (Rokiškio rajono Obelių vaikų globos namuose, Marijampolės vaikų globos namuose, Didžiasalio laikinos vaikų globos centre, Klaipėdos miesto Vaikų krizių centre, Pikeliškių vaikų globos namuose, Marijampolės V. M. Putino internatinėje mokykloje, Kauno rajono Neveronių vidurinėje mokykloje, Lazdijų rajono Krosnėnų pagrindinėje mokykloje, Pabradės „Ryto vidurinėje mokykloje, Kauno apskrities internatinėje mokykloje „Saulutė“, viešojoje įstaigoje Kauno „Vaiko tėviškės namų šeimynos“, L. ir J. Šinkūnų šeiminoje, Pabradės Vaikų ir jaunimo pensione, Vilniaus „Atgajos“ specialiojoje mokykloje, Biržų rajono Kvetkų pagrindinėje mokykloje ir kt.), rajonų seniūnijose (Lazdijų rajono Šeštokų seniūnijoje, Biržų rajono Papilės seniūnijoje, Ignalinos rajono Didžiasalio seniūnijoje), vaikų vasaros poilsio ir sveikatinimo įstaigose (Vilniaus, Palangos,

Klaipėdos, Panevėžio, Trakų, Kauno rajonuose įsikūrusiose vaikų vasaros poilsio stovyklose) bei kitose su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga susijusiose įstaigose, organizacijose (Kauno miesto Šeimos santykių institute, Klaipėdos miesto savivaldybės viešojoje įstaigoje Pirminės sveikatos priežiūros centre, Kauno rajono savivaldybės Švietimo, kultūros ir sporto skyriuje, Biržų rajono savivaldybės administracijoje ir kt.).

G. Informacinė veikla

Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstatymo nuostatą, reglamentuojančią, kad Vaiko teisių apsaugos kontrolierius visuomenės informavimo priemonėms teikia informaciją apie savo veiklą, išskyrus informaciją, dėl kurios gali būti pažeistos vaiko teisės ar jo teisėti interesai arba kuri Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka yra neskelbtina, aktyviai buvo bendradarbiauta su įvairiomis žiniasklaidos priemonėmis.

Per ataskaitinį laikotarpį vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus pozicija ir nuomonė vaiko teisių apsaugos klausimais bei kontrolieriaus įstaigos veiklos klausimais daugelį kartų buvo transliuota per Lietuvos radijo 1-ąją (laidos „Ryto garsai“, „Lietuvos diena“, „Akiračiai“) ir 2-ąją programas. Įstaigos pranešimai taip pat buvo pateikiami visuomenei kitų radijo stočių eteryje - „Žinių radijuje“, M-1 radijo stoties žinių laidose ir pan.

Aktyviai bendradarbiauta su informacinėmis agentūromis – kontrolieriaus pranešimai veiklos klausimais visuomenei platinti per ELTA ir BNS agentūras. Oficiali Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pozicija reikšta, taip pat skelbta informacija apie įstaigos veiklą bei artimiausius planus tiek respublikinėje, tiek regioninėje spaudoje, dienraščiuose „Lietuvos Rytas“, „Respublika“, „Kauno diena“, „Valstiečių laikraštis“, „Lietuvos žinios“, savaitraštyje „Laikas“ ir pan.

Diskusijose aktualiausiai vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos klausimais dalyvauta Lietuvos nacionalinės televizijos (laidos „Labas rytas“, „Prašau žodžio“) bei komercinių televizijų pokalbių bei diskusijų laidose, o taip pat regioninių televizijų laidose.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga stengiasi kuo plačiau ir operatyviau informuoti visuomenę apie įstaigos atliekamas funkcijas, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teises bei pareigas, asmenų galimybes kreiptis pagalbos į vaiko teisių apsaugos kontrolierių. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga informaciją apie savo veiklą, aktualiausius pranešimus nuolat atnaujina įstaigos interneto tinklalapyje adresu: <http://vaikams.lrs.lt>.

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga atnaujino informacinį lankstinuką, kuriame nauju, vaikams patraukliu formatu nurodomi įstaigos rekvizitai ir kreipimosi tvarka, kontrolieriaus funkcijos ir pan.

H. Metodinė informacinė parama aukštųjų mokyklų studentams

Ataskaitiniu laikotarpiu Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga nuolatos teikė metodinę ir informacinę pagalbą vaiko teisių apsaugos klausimais kursinius ir diplominius darbus rašantiems šalies aukštųjų mokyklų studentams. Pastarieji būdavo išsamiai supažindinami su vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslais ir uždaviniais, atliekamomis funkcijomis, šiam pareigūnui priskirtomis teisėmis ir pareigomis, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos vieta valstybės institucijų viešojo administravimo sistemoje, įstaigos tarnybiniu bendradarbiavimu šalies viduje ir tarptautinėje sferoje. Didelis dėmesys šioje veikloje buvo skiriamas ne tik būsimus įvairių sričių specialistus supažindinant su vaiko teisių apsaugos srityje egzistuojančia problematika, teisinio reguliavimo spragomis ir pan., tačiau ir praktinės patirties, susijusios su įstaigos darbo organizavimu, teisės aktais priskirtų funkcijų realiu įgyvendinimu, perteikimui.

J. Renginiai, akcijos, projektai ir kitas darbas skirtas vaikams

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga 2004 metais įgyvendino du projektus, skirtus vaiko gerovei užtikrinti:

1) projektas „Kuriame saugią mokyklą“, įgyvendinamas kartu su Vilniaus miesto Vyriausiuoju policijos komisariatu ir Vilniaus m. savivaldybės Švietimo skyriumi, talkinant Vilniaus pedagoginio Universiteto Socialinės komunikacijos instituto specialistams, kurio tikslas – išsiaiškinti mokinių saugumo lygį mokykloje, mokyklos prieigose bei už jos ribų, nustačius vaikų saugumo problemas pasiūlyti būdus joms spręsti, į sprendimus įtraukiant pačius konkrečios mokyklos bendruomenės vaikus, mokytojus, jų tėvus (šis projektas vykdomas ir šiuo metu, galutinis etapas bus baigtas 2005 m.);

2) projektas „Draugiškiausias vasaros vaikas“, rengtas kartu su LTV muzikine-pramogine laida „TeleBimBam“, projekto tikslas, – paskatinti vaikų nuoširdumą ir geranoriškumą, pagarbą ir dėmesį vienas kitam, norą ištiesti pagalbos ranką ar būti šalia sunkioje situacijoje. Projektas turėjo labai didelį pasisekimą;

V. TARPTAUTINĖ VAIKO TEISIŲ APSAUGOS KONTROLIERIAUS VEIKLA

Komandiruotės į užsienį ir bendradarbiavimas su giminingomis užsienio šalių institucijomis

Europos Vaikų Ombudsmenų Tinklas (ENOC)

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė 2004 m. spalio 13-15 dienomis Kardife (Velsas) dalyvavo kasmetiniame Europos vaikų teisių ombudsmenų susitikime, organizuotame Velso (Didžioji Britanija) vaikų ombudsmeno, dabartinio ENOC tinklo pirmininko Peter Clarke. Pastebėtina šio tinklo narių nuolatinė plėtra, nes šiame susitikime narių teisėmis dalyvavo 25 Europos šalių vaikų ombudsmenai, svečių teisėmis susitikimą stebėtojo Mauritanijos vaikų ombudsmenas, taip pat susitikime dalyvavo Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro atstovas, Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto narys.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė ENOC tinklo nariams pristatė šalies vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos sistemos pokyčius, pozityvias ir negatyvias pastarųjų metų tendencijas vaiko teisių apsaugoje, taip pat pagrindinius Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos darbus ir veiklos kryptis. Susitikimo dalyviai, išklause dalyvių pristatymus, aptarė kiekvienoje šalyje ryškiausias problemas užtikrinant kiekvieno vaiko teises ir teisėtus interesus, aptarė ENOC organizacijos galimybes paremti nacionalinių ombudsmenų veiklą.

Šių metų susitikime pagrindinis dėmesys buvo skirtas dviems aktualioms temoms - „Ombudsmenų darbas su vaikais ir jų teisėmis nuo gimimo iki 6 metų amžiaus ” bei „Mokyklų aplinka – mokinių teisės mokyklose“.

Apibendrinus pirmosios diskusijos metu išsakytas mintis, pastebėta, kad dažnai šalyse narėse yra vengiama ankstyvosios vaikystės temos. Tačiau būtent šiame vaiko raidos etape, reikia skirti visą dėmesį vaikų teisėms ginti, nes tokiu laiku formuojasi esminiai vaiko asmenybės bruožai. Svarbiausiais akcentais ombudsmenų veikloje turėtų būti tokio amžiaus vaikų galimybės būti išgirstais, jų interesų įvertinimas. Pabrėžta tai, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija neišskiria ankstyvosios vaikystės amžiaus tarpsnio vaikų teisių ir teisėtų interesų apsaugos, nėra ir ankstyvosios vaikystės termino. Ombudsmenai pripažino, kad yra darbo patirties su ankstyvosios vaikystės vaikais stoka. Tai lemia, jog ombudsmenų įstaigose trūksta specialiųjų žinių turinčių specialistų – vaikų psichologų, raidos specialistų, edukologų ir pan. Daugumos ombudsmenų nuomone, šios patirties

stoką lemia ir daugelio iš jų įstatymu apibrėžta veiklos sritis – nagrinėti ir teikti siūlymus bei įtakoti valstybės politiką vaiko teisių apsaugos srityje. Europos ombudsmenai aptarė vaikų padėtį vaikų darželiuose ir galimybę šią paslaugą padaryti nemokama, kiekvienos nacionalinės įstaigos indėlių kovojant su smurtu prieš vaikus bei fizinių bausmių šeimose tradicija, taip pat buvo iškelta idėja raginti šalių vyriausybes atsisakyti pridėtinės vertės mokesčio vaikiškiems drabužiams.

Diskusijoje „Mokyklų aplinka – mokinių teisės mokyklose“ pagrindinis dėmesys buvo orientuojamas į du dalykus: vaikų saugumo mokymo įstaigose problemą (fizinis ir psichologinis smurtas patiriamas mokyklose, vaikų patiriamas persekiojimas ir tyčiojimas iš kitų vaikų pusės bei patiriamas iš mokytojų ar kitų suaugusių asmenų pusės, dideli mokymosi krūviai, nepakankamai ilgos pietų pertraukos ir pan.) bei mokyklų fizinės aplinkos problemą (mokyklų patalpų prasta būklė, netinkama tualetų ir persirengimo patalpų kūno kultūros užsiėmimams įranga, nepakankama ventiliacija, mažos patalpos, nėra dušų ir pan.) taip pat bloga mokyklų valgyklų aplinka (per trumpas laiko tarpas tinkamam moksleivių maitinimui, dažnai dėl to mokiniai gauna jau atšalusį maistą, mokyklose nėra specialiai įrengtų kambarių mokinių poilsiui, ne visose šalyse mokyklose užtikrinama tinkama vaikų sveikatos (tiek fizinės, tiek ir psichinės) priežiūra ir pan. Taip pat akcentuota būtinybė užtikrinti mokinio teisę pasisakyti visais jį mokykloje liečiančiais klausimais ir būti išklaustam. Didesnis dėmesys turi būti skiriamas mokytojų švietimui vaiko teisių ir jo įstatymais saugomų interesų klausimais, mokytojų kvalifikacijos tobulinimui. Europos vaiko teisių ombudsmenai išreiškė vieningą įsitikinimą, kad mokykloje vaikas turi būti ne tik mokomas, bet ir auklėjamas

Taip pat buvo aptartos ENOC tinklo bendradarbiavimo su Jungtinių Tautų Vaiko teisių komitetu galimybės ir kryptys, orientuojantis į du aspektus, tai ombudsmeno dalyvavimo Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo ataskaitų pateikimo komitetui procese, bei ombudsmeno darbas užtikrinant Jungtinių Tautų Vaiko teisių komiteto rekomendacijų įgyvendinimą. Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro atstovas pristatė Europos Tarybos ir konkrečiai Žmogaus teisių komisaro įstaigos veiklą ginant bei užtikrinant vaikų teises ir teisėtus interesus. 2004 metų ENOC susitikime buvo aptarti klausimai, iškelti 2003 metų susitikime, tai: Nepilnamečių justicijos sistemos raida ir perspektyvos šalių, tinklo narių, nacionalinėse teisės sistemose; naujų nepriklausomų vaiko teisių institucijų kūrimosi Europoje galimybės (konkrečiai Suomijoje, Vokietijoje, Olandijoje), Jungtinių Tautų sekretoriato Generalinė prievartos prieš vaikus studija. Susitikimo dalyviams pristatyta ENOC internetinės svetainės (<http://www.barneombudet.no/enoc/>) atnaujinimo eiga. Dabar svetainė turės didesnes informacijos talpinimo ir sklaidos galimybes, didelis dėmesys skiriamas informacijai apie

kiekvieną ENOC tinklo narį, ombudsmenai turės galimybę problemas, šioje svetainėje, aptarti aptarti realiame laike.

Buvo sprendžiami ir organizaciniai ENOC klausimai, - ENOC standartų peržiūra, ENOC sekretoriato steigimo pažanga ir finansavimo galimybės, išrinktas rotacijos principu ENOC tinklo pirmininkas (Lenkijos vaikų ombudsmenas Pavel Jaros), aptarta kito susitikimo darbotvarkė.

Tarptautinis Šypsenos Ordinas

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė, Tarptautinės Šypsenos Ordino Kapitulos (Tarybos) narė, 2004 m. kovo 10-11 dienomis lankėsi Varšuvoje, minėtos organizacijos kvietimu.

2004 m. kovo 10 d. kontrolierė dalyvavo didžiajame labdaringame koncerte, skirtame Šypsenos Ordino 35-čiui. Koncertavo vaikų dainų ir šokių kolektyvai iš Lenkijos, Vengrijos, Baltarusijos, taip pat Šypsenos Ordino kavalieriai. Koncerto metu Šypsenos Ordinu buvo apdovanotas profesorius Hilary Koprowski, pasaulinės šlovės virusologas, gyvenantis JAV (Filadelfijoje), išradęs vakciną prieš polimelitą (polio). Už paramą vaikų sugalvotam Šypsenos Ordinui, dėkingumo diplomai buvo įteikti Lenkijos televizijos, Lenkijos skautų sąjungos, Gamintojo „Helena“, Mokyklinės ir pedagoginės literatūros leidyklos, Pramogų parko „Rabkoland“ atstovams. Koncerto metu surinktos lėšos bus skirtos dviems Tarptautinės Šypsenos ordino Kapitulos (Tarybos) projektams įgyvendinti: Švento Mikalojaus namui Rabkoje („Pasaulio vaikų miestelis“); Vaikų draugystės Europos centrui Swidnicoje („Vaikų svajonių sostinė“), Lenkijoje.

2004 m. kovo 11 d. vaiko teisių apsaugos kontrolierė dalyvavo Tarptautinės Šypsenos Ordino Kapitulos (Tarybos) susirinkime, kurio metu buvo aptarti organizaciniai Kapitulos (Tarybos) veiklos klausimai, apibendrinti renginiai Šypsenos Ordino 35-čiui, renkami nauji Šypsenos Ordino kavalieriai

Išvykos, konferencijos, mokymai, seminarai

ALBANIJA

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė 2004 m. sausio 19-21 dienomis dalyvavo tarptautinėje konferencijoje, inicijuotoje Europos Tarybos Žmogaus teisių komisaro Alvaro Gil Robles.

Konferencijoje „Kova su prekyba vaikais Europoje“ Albanijos sostinėje Tiranoje dalyvavo specialistai iš 15 šalių. Tarp jų - atstovai iš Europos Tarybos, Europos Komisijos, Interpolo, Unicef ir kt.

Prekyba vaikais – vienas iš skaudžiausių vaiko teisių pažeidimų, tampa vis aktualesne problema visoms Europos šalims. Pasak Lietuvos vaiko teisių kontrolierės Gražinos Imbrasienės, mūsų šalyje labiausiai pastebima viena prekybos vaikais forma – priverstinė prostitucija. Lietuvoje nėra išaiškinta daug atvejų, kad vaikas būtų parduodamas priverstiniam darbui, bevaikėms šeimoms, dėl žmogaus organų arba vaikas būtų išnaudojamas, gaminant pedofilinę pornografiją.

Tarptautinėje konferencijoje dalyviai aptarė įmanomus kovos būdus su šia problema. Išvados skelbiama, kad būtina peržiūrėti nacionalinius teisės aktus, draudžiančius prekybą vaikais. Šalys-dalyvės pripažino, kad galiojantys teisės aktai iš esmės nėra įgyvendinami.

Kiekviena šalis-dalyvė pritardama, kad vaikai reikalauja ypatingo dėmesio, prižadėjo imtis priemonių ir padaryti viską, kas įmanoma, kad vaikai netaptų preke. Išskirtinis dėmesys turėtų būti suteiktas vaikams su specialiais poreikiais.

Kovoje su prekyba vaikais Europoje labai svarbus tarptautinis bendradarbiavimas, todėl konferencijos dalyviai nutarė stiprinti tarptautinį bendradarbiavimą ir koordinavimą. O savo šalyse kovai prieš prekybą vaikais sutelkti visuomenines organizacijas ir užtikrinti prevencinį švietimą, į kurį būtų įtraukti ir patys vaikai.

Konferencijos organizatorius ET Žmogaus teisių komisaras Alvaro Gil Robles, pabrėžė, - svarbiausia, kad kova su prekyba vaikais neliktų tik popieriuje – visos pasirašytos Albanijos sostinėje išvados turi būti realiai įgyvendintos.

RUMUNIJĄ

2004 m. gegužės 16-20 d. vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos vyresnioji specialistė dalyvavo Rumunijos Vyriausybės kartu su UNICEF atstovybe Rumunijoje ir “Gelbėkit Vaikus Rumunija” surengtoje Tarptautinėje konferencijoje “Vaiko gerovės reforma: naujos galimybės vaikams Centrinės ir Rytinės Europos šalyse”.

Konferencijoje dalyvavo daugiau nei 300 dalyvių iš įvairiausių valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų, Rumunijos Vyriausybės atstovai ir ekspertai iš Rytų bei Centrinės Europos šalių.

Konferencijos metu didžiausias dėmesys buvo skiriamas deinstitutionalizacijos klausimams, vaiko priežiūros standartams, partnerystei ir bendradarbiavimui, vaiko teisių apsaugos priežiūrai. 6 naujų Europos Sąjungos bei siekiančių narystės Europos Sąjungoje šalių atstovai dalinosi patirtimi bei pasiekimais savo šalyse, taip pat patarinėjo Rumunijos Vyriausybės atstovams Vaikų Ombudsmeno steigimo klausimais.

LATVIJA

Latvijos Respublikos Žmogaus teisių įstaigos Vaiko teisių apsaugos skyriaus kvietimu, vaiko teisių apsaugos kontrolierius 2004 m. gegužės 20-21 dienomis lankėsi Rygoje.

Vizito metu kontrolierius susitiko su Specialių pavedimų vaikų ir šeimos reikalams ministru Ainaru Baštiku ir ministerijos atstovais, aptarė abiem valstybėms aktualias vaiko teisių apsaugos problemas, pasidalino jų sprendimų patirtimi. Pažymėtina, Latvijoje, priešingai nei Lietuvoje, planuojama, kad nuo 2004 m. liepos 1 d. valstybė prisiims pareigą užtikrinti vaikų, negaunančių išlaikymo iš tėvų, išlaikymą. Valstybė, teikusi išlaikymą nepilnamečiams vaikams, turės atgėžtinio reikalavimo teisę išieškoti vaikui suteiktas išlaikymo lėšas iš vaiko tėvų. Pastebėti skirtumai ir globos pašalpų sistemoje. Latvijoje vaiko globos pašalpa susideda iš dviejų dalių: viena dalis - mokama globėjui, antra dalis – mokama už vaiko išlaikymą. Valstybė skatina globos šeimynoje formą, tačiau priešingai nei Lietuvoje, numato, kad maksimalus globojamų vaikų skaičius šeimynoje skaičius bus trys vaikai. Pažymėtina, kad asmenims įvaikinantiems vaikus yra mokama vienkartinė pašalpa.

Susitikime su nevyriausybinių organizacijų centro prieš smurtą „Dardedze“ ir krizių centro „Skalbes“ atstovais aptartos nevyriausybinių organizacijų veiklos kryptys, vykdomi projektai ir programos, vaikams teikiamos paslaugos, taip pat nevyriausybinių organizacijų ir valstybės institucijų bendradarbiavimo problemos ir pan.

Susitikime su Vyriausybės Jaunimo Inicjatyvų Centro ir Nacionalinės Latvijos Jaunimo Tarybos atstovais buvo akcentuotas tamprus bendradarbiavimas su Lietuva bei Lietuvos patirtis jaunimo politikos srityje, jaunimo politikos kryptys Latvijoje.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierė Gražina Imbrasienė susitiko su Latvijos Respublikos Žmogaus teisių įstaigos direktoriumi Olafu Bruveriu ir šios įstaigos atstovais. Susitikimo metu pasidalinta įstaigų veiklos organizavimo patirtimi, problemomis ir jų sprendimo būdais, viešųjų ryšių plėtojimo būdais.

Latvijos nevyriausybinių organizacijų „Save the Children“ atstovai informavo apie jiems žinomas pagrindines vaiko teisių apsaugos problemas Latvijoje, savo veiklą, vykdomus projektus.

Nevyriausybinių organizacijų „Apeirons“ vadovai pasidalino patirtimi apie savo veiklą nukreiptą žmonių su negalia problemų sprendimui. Su Rygos miesto Tarybos atstovais ir jaunimo lyderiais aptartas Tarybos ir jaunimo bendradarbiavimas, sprendžiant vaikams aktualias problemas, vaikų inicijuojamai projektai, aktualiausios problemos mokymo procese.

Susitikimai

☞ 2004 metų balandžio 20 d. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje lankėsi Europos ombudsmenas Nikiforas Diamanduros. Europos ombudsmenas domėjosi būsimų Europos Sąjungos šalių analogiškų institucijų veikla, siekiant užmegzti glaudesnius ryšius su nacionaliniais ombudsmenais, dalinosi veiklos patirtimi žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje.

Susitikimo su Gražina Imbrasiene ir Lygių galimybių kontrolierės atstove metu, Europos Ombudsmenas Nikiforas Diamanduros išdėstė kreipimosi į Europos ombudsmeną pagrindinius principus, pasidalino veiklos patirtimi žmogaus teisių ir laisvių apsaugos srityje. Jis taip pat pabrėžė, kad pateikti ombudsmenui skundą turi teisę kiekvienas Europos Sąjungos pilietis ir kiekvienas bet kurioje ES valstybėje teisėtai gyvenantis ar savo registruotą būstinę turintis fizinis ar juridinis asmuo. Pagrindinis Europos ombudsmeno uždavinys - nagrinėti skundus dėl netinkamo administravimo atvejų Bendrijos institucijose ir įstaigose - Europos Komisijoje, Europos Sąjungos Taryboje ir Europos Parlamente. Pasak Europos Ombudsmeno, jeigu piliečio teises pažeidžia vietinės valdžios institucijos, - problemą turi spręsti nacionaliniai ombudsmenai. Europos ombudsmeno institucija dažniausiai nagrinėja ir gali nagrinėti žmonių skundus dėl įsidarbinimo ES struktūrose, kai nepatenkinti konkursų rezultatais, taip pat ir konkursų rezultatais įvairioms paslaugoms ES tarnyboms teikti.

Europos ombudsmeno institucija įsteigta 1992 m. pagal Maastrichto sutartį. Europos ombudsmeną renka Europos Parlamentas. Lietuvai įstojus į Bendriją, į Europos ombudsmeną gali kreiptis ir Lietuvos piliečiai.

☞ Kaip ir kiekvienais metais, Vaiko teisių apsaugos kontrolierė susitiko su Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) regioninio ofiso rytų ir Centrinės Europos ir Baltijos šalims koordinatorė M. Rajandran. Susitikimų metu, buvo aptarti bendrų projektų vykdymo rezultatai, jų svarba siekiant tinkamai įgyvendinti Jungtinių Tautų Vaiko teisių konvenciją. M. Rajandran siūlymu, Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos atstovai dalyvavo vertinant Jungtinių Tautų vaikų fondo (UNICEF) išleisto leidinio „Jungtinių tautų Vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo gairės“ vertimą. Su UNICEF atstove buvo aptartos prioritetinės įstaigų veiklos ir bendradarbiavimo kryptys, t.y. skatinti kūdikių maitinimą krūtimi, užtikrinti, kad vaikams būtų naudojama tik jodu prisotinta druska.

VI. IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Spręsti klausimą dėl Išmokų vaikams įstatymo nuostatų keitimo, numatant Vaiko globos (rūpybos) išmokos mokėjimo arba globotinio krepšelio įvedimo mechanizmą, sudarant vienodas globojamų (rūpinamų) vaikų išlaikymo sąlygas;
2. Spręsti šeimų, įvaikinusių vaikus (įvaikintų vaikų), materialinio rėmimo klausimą;
3. Planuojant lėšas savivaldybėms valstybės deleguotų funkcijų vykdymui, siūlytina numatyti tikslines lėšas socialinėms paslaugoms savivaldybėse finansuoti;
4. Spręsti tėvų, turinčių pareigą teikti vaikui išlaikymą, tačiau neturinčių turto, pajamų (bedarbių) integravimo į darbo rinką klausimą, taip sudarant prielaidas prievolės išlaikyti nepilnametį vaiką įvykdymui;
5. Sukurti ir įgyvendinti mechanizmą, kuris leistų įvertinti ir nustatyti asmens realias, o ne vien oficialias pajamas bei turtą, tuo siekiant spręsti tėvų vengimo išlaikyti vaiką problemą;
6. Siūlytina išsamiau reglamentuoti nepiniginio pobūdžio teismų sprendimų vykdymo procesą. Išsamiau reglamentuoti antstolių veiklą vykdymo procese bei užtikrinti aktyvesnę ir rezultatyvesnę antstolių veiklos kontrolę;
7. Spręsti vaikų globos namų veiklos licencijavimo klausimą, nustatyti ir taikyti vieningus teikiamų paslaugų ir jų kokybės standartus, jų efektyvumą ir veiksmingumą globojamam vaikui;
8. Siūlytina neatidėliotinai spręsti vaikų globėjų (rūpintojų) bei įvaikintojų rengimo klausimą;
9. Siūlytina kuo skubiau spręsti Nacionalinės smurto prieš vaikus prevencijos ir pagalbos vaikams 2005 – 2007 programos patvirtinimo ir įgyvendinimo klausimą;
10. Svarstyti galimybę nacionaliniam transliuotojui numatyti pareigą periodiškai transliuoti socialinę reklamą, taip pat organizuoti diskusijas, specialistų konsultacijas smurto prieš vaikus prevencijos klausimais;
11. Siūlytina parengti Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimo ir papildymo įstatymo projektą, įtvirtinant draudimą asmenims, teistiems už nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus prieš vaiką, dirbti darbą, susijusį su vaikais;
12. Tikslinga spręsti savalaikės, kvalifikuotos ir koordinuotos pagalbos, aktyviau įtraukiant nevyriausybinės organizacijas ir pačią visuomenę, seksualinės prievartos aukoms bei smurtautojams suteikimą;

13. Siekiant specialiųjų poreikių vaikų nediskriminavimo principo užtikrinimo, revizuoti specialiojo ugdymo institucijų veiklą, atskiriant ugdymo ir globos (rūpybos) institutus bei sudarant realias galimybes nežymią proto negalią turintiems vaikams integruotis į bendrojo lavinimo mokyklas;

14. Siekiant vieningos neįgaliųjų vaikų nediskriminuojančios švietimo sistemos, tikslinga svarstyti klausimą dėl Specialiojo ugdymo įstatymo nuostatų perkėlimo į Švietimo įstatymą, kad visų vaikų ugdymo procesą reglamentuotų bendras teisės aktas;

15. Siekiant neformalaus ugdymo kokybės bei racionalaus vaikų užimtumo užtikrinimo, siūlytina įdiegti neformaliojo ugdymo krepšelio metodiką;

16. Būtina skirti didesnę dėmesį vaikų vasaros poilsio ir užimtumo organizavimui, finansavimui ir vykdymo priežiūrai, o taip pat stacionarių vaikų vasaros poilsio stovyklų infrastruktūros palaikymui, atnaujinimui;

17. Siūlytina parengti vaikų psichinės sveikatos gerinimo strategiją;

18. Būtina spręsti kvalifikuotos kompleksinės pagalbos psichikos sveikatos sutrikimų turintiems vaikams teikimo ir jai teikti būtinos infrastruktūros sukūrimo klausimą;

19. Siūlytina numatyti priemones žiniasklaidos savireguliacijos mechanizmo veikimo efektyvumui didinti, taip pat skatinti žiniasklaidą didesnę dėmesį skirti prevencinei veiklai, kuriant ir transliuojant socialiai reikšmingo turinio laidas, programas;

20. Siūlytina kurti ir diegti interneto turinio kontrolės programas, filtravimo priemones bei tinklapių priskyrimo atitinkamoms kategorijoms sistemą;

21. Tikslinga spręsti teisinio reglamentavimo dėl vaiko laikino bei nuolatinio išvykimo į užsienio valstybes klausimą;

22. Būtina spręsti vaiko juridinio atstovavimo, jo tėvams laikinai išvykus į užsienio valstybes, klausimą;

23. Siūlytina kuo skubiau spręsti Nepilnamečių minimalios ir vidutinės priežiūros įstatymo priėmimo ir įgyvendinimo tvarkos nustatymo klausimą;

24. Būtina perskirstyti savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų funkcijas, išvengiant jų dubliavimo, atskiriant viešojo administravimo funkcijas nuo socialinių paslaugų teikimo vaikams ir jų šeimoms;

25. Stiprinti institucijų, veikiančių vaiko teisių apsaugos srityje, veiklos koordinavimą;

26. Vykdyti aktyvų visuomenės švietimą visais su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga ir atstovavimu susijusiais klausimais.